

Jezični i stilistički savjetnik Marka Soljačića

Cvjetićanin, Dunja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:235777>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i filozofije

Dunja Cvjetićanin

Jezični i stilistički savjetnik Marka Soljačića

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Katedra za suvremeni hrvatski jezik

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i filozofije

Dunja Cvjetićanin

Jezični i stilistički savjetnik Marka Soljačića

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologije, grana kroatistike

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2017.

Sažetak

U radu se predstavlja *Jezični i stilistički savjetnik* Marka Soljačića koji je izdan 1939. godine, za vrijeme Banovine Hrvatske. Na početku rada iznosi se položaj hrvatskoga jezika prije osnivanja Banovine Hrvatske kao i prikaz sociopolitičkih prilika koje su dovele do samog osnivanja Banovine Hrvatske te popis jezičnih i pravopisnih priručnika propisanih za vrijeme njezina trajanja. U radu se piše i o Pokretu za hrvatski jezik i njegovim načelima. Ukratko se donose biografski podaci i jezikoslovno djelovanje Marka Soljačića, a najveći dio rada obuhvaća upravo *Jezični i stilistički savjetnik*. Predstavljen je njegov ustroj te osvrt na djela i autore koji su Soljačiću bili polazištem u pisanju savjetnika. Cilj je rada odgovoriti na pitanje je li doista Soljačićev savjetnik pridonio restandardizaciji hrvatskoga jezika ili i dalje slijedi ideju jezičnoga jedinstva oslanjajući se u cijelosti na normativni propis unitarističkoga razdoblja.

Ključne riječi: hrvatski književni jezik, Banovina Hrvatska, Pokret za hrvatski jezik, standardizacija, jezično savjetništvo, jezični purizam

Sadržaj

1. UVOD	1
2. JEZIČNA I PRAVOPISNA PROBLEMATIKA U BANOVINI HRVATSKOJ	3
3. MARKO SOLJAČIĆ	8
4. JEZIČNI I STILISTIČKI SAVJETNIK	9
4.1. Izvori za pisanje <i>Jezičnog i stilističkog savjetnika</i>	10
4.2. GRAMATIKA	18
4.2.1. Opća uputstva	18
4.2.2. Vrste riječi	20
4.2.3. Rečenice	25
4.2.4. Red riječi u rečenici	28
4.2.5. Sročnost (kongruencija)	29
4.3. PRAVOPIS	31
4.3.1. Veliko i malo slovo	31
4.3.2. Pisanje složenica	33
4.3.3. Pisanje tuđih riječi	36
4.3.4. Prenošenje slogova u drugi redak	37
4.3.5. Interpunkcije	38
4.4. PRAVOPISNI RJEČNIK	42
4.5. BARBARIZMI	44
4.6. VJEŠTINA PISANJA	47
4.7. PRIMJERI LOŠA JEZIKA I STILA	51
5. ZAKLJUČAK	57
LITERATURA I IZVORI	58

1. UVOD

Zadatak je diplomskoga rada istražiti jezik i jezikoslovni rad Marka Soljačića. Na početku ću dati iscrpan opis Hrvatske u prvoj polovici 20. stoljeća i stanja u hrvatskom jezikoslovlju toga doba. Vidjet ćemo koje su se promjene događale u hrvatskom jeziku i u vezi s njim te u kojem se pravnom okviru hrvatski jezik nalazio. Pritom povijesne podatke, kao i podatke o stanju u hrvatskom jezikoslovlju, uglavnom ću crpiti iz knjige Marka Samardžije *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.)*. U ovome dijelu pokušat ću također naći i pojašnjenje nekih Soljačićevih postupaka i stavova. Svoje istraživanje započet ću životopisom Marka Soljačića. Cilj je diplomskoga rada utvrditi je li Soljačićev *Jezični i stilistički savjetnik*¹ pridonio restandardizaciji hrvatskoga jezika ili i dalje slijedi ideju jezičnoga jedinstva oslanjajući se u cijelosti na normativni propis unitarističkoga razdoblja.

Glavni se dio rada temelji na Soljačićevu *Savjetniku* koji je pisan pod utjecajem Maretićeve *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*,² ali nije imao osobitog utjecaja na razvitak hrvatskoga jezika. U predgovoru Soljačić piše o lošem znanju jezika, gramatike i pravopisa naših pisaca, a svrha je *Savjetnika* upravo u jednoj knjizi obuhvatiti sve što piscu treba. Spominju se i izvori koji su Soljačiću bili polazištem u pisanju *Savjetnika*, a najveći dio rada ipak zauzima detaljno opisivanje svih njegovih dijelova: Gramatike, Pravopisa, Pravopisnog rječnika, Barbarizama, Vještine pisanja te Primjera loša jezika i stila. Što se tiče Gramatike, prvo se navodi o kojim jezičnim činjenicama Soljačić piše u tom dijelu *Savjetnika*, a onda se svaka činjenica predstavlja i uspoređuje s Maretićevom *Gramatikom*, odnosno opisuje se kako je o određenoj jezičnoj činjenici pisao Soljačić i slaže li se to s Maretićevim normativnim preporukama. Kod Pravopisa se postupilo kao i kod Gramatike: prvo se navode pravopisna pitanja koja se donose u *Savjetniku*, a onda se obrazlažu pravila pisanja velikoga i maloga slova, pisanja složenica i tuđih riječi, prenošenja slogova u drugi redak te interpunkcije. Uspoređuje se propisuje li Soljačić pisanje prema *Pravopisnom uputstvu za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.*³ iz 1929.

¹ Dalje u radu, osim u naslovima poglavlja, naslov *Jezični i stilistički savjetnik* kratim u *Savjetnik*.

² Dalje u radu naslov *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* kratim u *Gramatika*.

³ Dalje u radu naslov *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.* kratim u *Uputstvo*.

godine, odnosno prema Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika*⁴ iz 1930. godine koje je usklađeno s *Uputstvom*. Treći dio *Savjetnika*, Pravopisni rječnik, usporedit će se s Boranićevim rječničkim dijelom pravopisnoga priručnika. Četvrti dio *Savjetnika* čine Barbarizmi. Donosi se popis barbarizama i njihove zamjene koje su preporučene u jezičnim savjetnicima: Soljačićevu, Maretićevu *Hrvatskom ili srpskom jezičnom savjetniku za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom*,⁵ Rožićevim *Barbarizmima u hrvatskom jeziku*⁶ i Šimčikovim *Jezičnim bilješkama* s obzirom na to da je Maretića, Rožića i Šimčika Soljačić predgovorno naveo kao autore kojima se služio u pisanju *Savjetnika*. Predzadnji je dio *Savjetnika* Vještina pisanja; Soljačić u tome dijelu piše o čistoći, jasnoći, istinitosti i ljepoti stila. U posljednjem dijelu *Savjetnika* Soljačić navodi primjere loša jezika i stila koji vrve jezičnim i stilističkim pogreškama, ali ne spominje ni pisce ni knjige iz kojih crpi primjere. Svrha mu je upozoriti na najobičnije pogreške koje se uz samo malo dobre volje i ljubavi prema svom jeziku lako mogu ispraviti. Soljačić navodi 42 primjera, a u ovom radu bit će opisano njih 14.

U zaključku diplomskoga rada bit će izneseni rezultati istraživanja o *Jezičnom i stilističkom savjetniku* Marka Soljačića. Na temelju toga odredit ću značenje Soljačićeva jezikoslovnoga djelovanja u prvoj polovici 20. stoljeća te koliko je nasljedovao tradiciju hrvatskoga jezikoslovlja, a što je novoga dao. Iz svega navedenog izvest ću konačni sud o Soljačićevu mjestu u povijesti hrvatskoga književnoga jezika i donijeti nove spoznaje o njegovu djelovanju u burnom jezikoslovnom razdoblju prije osamdesetak godina.

⁴ Dalje u radu naslov *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* kratim u *Pravopis*.

⁵ Dalje u radu naslov *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom* kratim u *Jezični savjetnik*.

⁶ Dalje u radu naslov *Barbarizmi u hrvatskom jeziku* kratim u *Barbarizmi*.

2. JEZIČNA I PRAVOPISNA PROBLEMATIKA U BANOVINI HRVATSKOJ

Sanda Ham u djelu *Povijest hrvatskih gramatika* (2006: 163) ističe kako 20. stoljeće burnim i raznolikim čine upravo politička zbivanja i lomovi u kojima je Hrvatska najčešće bila u položaju iz kojega nije državnopravno mogla zaštititi hrvatski jezik od rastućih jugoslavenskih unitarističkih i velikosrpskih utjecaja. U svim državama u kojima je Hrvatska tijekom 20. stoljeća bila neravnopravnom sastavnicom, točnije u Austro-Ugarskoj, u Kraljevini SHS, u Kraljevini Jugoslaviji i u Titovoj Jugoslaviji, hrvatski je jezik službenom, državnom politikom bio potiskivan i rashrvaćivan. Međutim, postoji i jedno kraće razdoblje Banovine Hrvatske kada se hrvatski jezik vraća u svoje okvire, odnosno kada se pohrvaćivalo rashrvaćeno.

„Već su u Banovini Hrvatskoj političke prilike postale povoljne za hrvatski jezik tako da se moglo poraditi na pohrvaćivanju i povratku hrvatskoga jezika u njegove naravne okvire – četrdesetogodišnje razdoblje štokavskoga purizma i unitarizma bilo je iza Hrvatske. Budućnost se hrvatskoga književnoga jezika činila dobrom jer se napokon našao u izrazito hrvatskim rukama.“ (Ham, 2006: 187)

Marko Samardžija u svom djelu *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.)* (2012: 429) piše da je Banovina Hrvatska bila rezultat pokušaja rješavanja hrvatskoga pitanja koja je u svojoj biti ustavno-pravni provizorij s mnogo neriješenih pitanja, a ujedno je bila i plod dugih i teških političkih pregovora između srpske strane i Hrvatske seljačke stranke. Taj je provizorij trajao relativno kratko, samo devetnaest i pol mjeseci, od 26. kolovoza 1939. do 10. travnja 1941. godine, odnosno od potpisivanja sporazuma Cvetković – Maček do početka rata i proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Za to se kratko vrijeme dosta promijenio dotada izrazito nepovoljan društveni položaj hrvatskoga jezika, posebno u prosvjeti i javnom životu. Omogućena je afirmacija nova pristupa hrvatskom jeziku i pravopisu.

„Kakvo je stanje s hrvatskim jezikom bilo u vrijeme osnutka Banovine Hrvatske, dobro ilustrira podatak da su banske vlasti za nešto duže od godine dana iz državne službe otpustile oko 1500 državnih službenika i oko 800 nastavnika uglavnom srpske

nacionalnosti koje su dekretima u hrvatske krajeve upućivala beogradska ministarstva.“ (Samardžija, 2012: 422)

Također, Samardžija (2012: 422 – 423) navodi kako je Odjel za prosvjetu banovinske vlasti otpočeka posebnu pozornost posvećivao hrvatskom jeziku kao nastavnom predmetu pa je većinu udžbenika i čitanka koje su napisali srpski autori za predmet „Narodni jezik“ nastojao zamijeniti hrvatskima. Za nastavu hrvatskoga jezika propisana su sljedeća djela: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole* Josipa Florschütza, 4. izdanje (Zagreb, 1921.), *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* Dragutina Boranića i *Staroslovenski jezik s hrvatskosrpskom redakcijom za IV. razred srednjih škola* Stjepana Bosanca i Sretna Živkovića, 1. izdanje (Zagreb, 1939.). Budući da je Florschützova *Gramatika* bila teško dostupna jer je zadnji put izdana još 1921., a i imala je ponešto zastarjelih rješenja, banovinske su vlasti kao privremenu školsku knjigu odobrile Ivšićevu *Gramatiku hrvatskoga ili srpskoga jezika. Za srednje i slične škole* (Zagreb, 1940.) koja je, zapravo, prerađeno izdanje Florschützove gramatike. U vrijeme osnutka Banovine Hrvatske u službenoj je uporabi bilo sedmo izdanje Boranićeva *Pravopisa hrvatskosrpskoga jezika* koje je preinačeno u skladu s načelima utvrđenima *Uputstvom* iz 1929. te je tako u novim prilikama u Banovini aktualizirano pitanje pravopisa hrvatskoga jezika.

Sretna je okolnost što je upravo za vrijeme Banovine Hrvatske djelovao Pokret za hrvatski književni jezik u kojem su se angažirali nevukovski i protuvukovski orijentirani mlađi jezikoslovci koji su bili dobro upućeni u postavke suvremenoga jezikoslovnog nauka. Pokazalo se također da među tadašnjim hrvatskim filolozima ima zagovornika „zajedničkog“ jezika i pravopisa te ustrajnih branitelja postojećega stanja koji su se užasavali svakog pokušaja hrvatske jezične i pravopisne emancipacije. Stoga je u drugoj polovici tridesetih godina postupno afirmiran nov pristup odnosu hrvatskoga i srpskoga jezika koji je poslije djelomično institucionaliziran kao Pokret za hrvatski književni jezik, čiji je ravnatelj bio Blaž Jurišić (Samardžija, 2012: 429).

Načela su Pokreta za hrvatski jezik sljedeća:⁷

1. Književni je hrvatski jezik sastavni dio hrvatskoga narodnoga bića i jedna od temeljnih oznaka hrvatske narodne samostalnosti. Hrvatski je književni jezik potpuno samosvojan i od svakog sličnog jezika nezavisan književni jezik, koji ima svoju vlastitu povijest, svoj vlastiti duh i pravo na svoje vlastito hrvatsko jezično zakonodavstvo.

⁷ Načela Pokreta za hrvatski jezik preuzimaju se iz Bašić, 2006: 511 – 513.

2. Bez obzira na veliko područje sličnosti, koje postoje između hrvatskoga i srpskoga suvremenoga književnog jezika, ni povijest razvoja ni stvarno današnje jezično stanje ne dopušta, da se hrvatski i srpski književni jezik smatraju jednim jedinim „srpskohrvatskim“ ili „hrvatskosrpskim“ jezikom, jer bi svako takvo sjedinjavanje dvaju svojesmjernih književnih jezika krnjilo potpunost i nezavisnost hrvatskog jezičnog zakonodavstva.

3. Znajući da književni jezik nije samo plod samorodnog i slobodnog prirodnog razvoja i slučajnog nastajanja nego i skup pravila zavisnih od svjesnog izbora i odluke jezičnih zakonodavaca, pokret za hrvatski književni jezik borit će se za stvaranje posebnog jezičnog zakonodavnog tijela, u koje će ući hrvatski jezikoslovci, književnici i drugi hrvatski prosvjetni radnici. To će zakonodavno tijelo bdijeti nad povijesnim tekovinama hrvatskog književnog jezika, a ujedno stvarati konačne odluke ondje, gdje u današnjem književnom jeziku nema jedinstvene pravilnosti.

4. Zadatak je hrvatskog jezičnog zakonodavnog tijela, da zakonik književnog današnjega hrvatskog jezika ustanovi novim hrvatskim pravopisom, hrvatskom slovnicom, rječnikom suvremenog hrvatskog književnog jezika i rječnicima jedinstvenoga nazivlja za sve grane znanosti i sva područja javne djelatnosti.

5. Novi pravopis izradit će se bez obzira na sve dosadašnje hrvatske i nehrvatske propise na načelima, koja su i s povijesno-znanstvene i s praktične strane najprikladnija za pismeno izražavanje hrvatske riječi. Pravopisni primjeri uzet će se uvijek (osim u slučajevima, gdje je to po predmetu nemoguće) iz hrvatskog književnog rječnika i hrvatske građe (tako na pr. imena krajeva, ljudi, mjesta i sl.). Iz pravopisnog rječnika izbacit će se svi srbizmi, nepotrebni turcizmi i slabo poznate riječi, koje u svakidašnjem pismenom radu ne mogu trebati, a i one riječi, kojima je pisanje samo po sebi jasno. Dodat će se običnije nove riječi nesigurna pisanja, koje dosadašnja izdanja nisu uzimala u obzir. Pravopisna pravila bit će što kraća i jednostavnija, tako, da će mnoga dosadašnja kraća pravila zamijeniti rječnik.

6. Temelj nove slovnice bit će hrvatska književnost od ilirizma do danas, a i svi primjeri u slovnici uzet će se iz hrvatskih književnih djela. Vukov i Daničićev prijevod sv. Pisma te Vukove zbirke narodnih umotvorina prestaju biti vrelima slovničkih pravila i primjerima za ta pravila. Nova slovnica izostavit će pravopisni dio, a uvest će kao posebna poglavlja: nauku o podrijetlu hrvatskih riječi, nauku značenja (semantiku) i nauku o stihu (versifikaciju). Kako je dosadašnji ustroj slovnice i njena podjela bila odraz tuđih (nehrvatskih) slovnica, a hrvatski jezik ima svoj vlastiti duh i zakon, provest će se u

slovnichkom nacrtu potrebite promjene u duhu posebnosti hrvatskog jezika. U bilješkama će se nova slovnica usporedno obazirati na jezične pojave u kajkavskom i čakavskom narječju i na jezik naših najstarijih jezičnih spomenika.

7. Rječnik suvremenoga književnog jezika obuhvatit će glavni dio onih riječi, koje pripadaju današnjoj književnoj upotrebi. Prema tomu izostavit će se u njemu sve one riječi, koje idu u blago hrvatskih narječja, ali ih u književnoj navici zamjenjuju druge riječi. Od riječi, koje su posuđene iz slavenskih jezika (ruskog, češkog i srpskog) zadržat će se one, koje su uglavnom do početka prošlog svjetskog rata stekle u našoj knjizi domovno pravo i koje se danas više ne protive redovitom hrvatskom jezičnom osjećaju. Izbacit će se sve one srpske riječi, koje su nasilnim i službenim putem bile nametane od beogradskih vlastodržaca poslije osnutka Jugoslavije, a i sve one srpske riječi, koje je tek pojedini hrvatski pisac od Srba posudio, dok ih većina hrvatskih pisaca nije prihvatila. Od kovanica – bile one načinjene prema narodnom štokavskom duhu ili doslovni prijevodi s tuđih jezika – zadržat će se one koje su potrebite i koje su se uobičajile u hrvatskih pisaca. U rječnik će pomalo, t. j. od izdanja do izdanja ulaziti i hrvatsko jedinstveno nazivlje: znanstveno, pravno, upravno, stručno itd. Uz svaku riječ u rječniku bit će naznačena samo glavna osnovna i prenesena značenja te oblikovne nepravilnosti dok će se pravilni oblikovni obrasci sakupiti na kraju knjige. Promjene u naglasku prema dosadašnjim rječnicima izvest će se na temelju neposrednog istraživanja naglaska na hrvatskom narodnom štokavskom tlu i po do sada objavljenom proučavanju hrvatskog štokavskog naglaska.

8. Velik rječnik hrvatskog jezika, koji izdaje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, izostavit će sva srpska vrela, a obuhvatat će unaprijed hrvatska i pisana i govorna vrela svih hrvatskih narječja (štokavskog, čakavskog i kajkavskog).

9. Pokret za hrvatski književni jezik nastojat će svim silama da u stvaranju novog svog rječničkog blaga gradi na hrvatskim narodnim jezičnim temeljima. Za nove pojmove i predmete, koje sa sobom donosi suvremeni život ne će se preuzimati gotove riječi tuđih jezika, nego će se za svaki takov pojam i predmet nastojati stvoriti narodna riječ na temelju postojećeg korjenitog blaga iz svih jezičnih vrela domovine, a u stvaralačkom duhu štokavskog narječja. Pomalo će se uklanjati iz jezične upotrebe sve tuđe i t. zv. međunarodne riječi i zamjenjivati rječničkim blagom iz naše književne sadašnjosti, a ako ta nije dovoljna, onda i blagom naše književne prošlosti, blagom narječja i dobrim kovanicama u štokavskom duhu.

10. Jedinstveno nazivlje i suvremeni književni rječnik bit će obvezatan za sve školske knjige, sva javna službena zdanja, natpise, imenike i slična područja, gdje jezik ima služiti jedino pravilnom sporazumijevanju. Jezik književnika, iz kojega se uvijek svaki živi jezik bogati i pomlađuje vezan je pravopisnim i temeljnim slovničkim pravilima, a rječnikom samo u toliko u koliko se radi o nazivlju u najobičnijem značenju, bez namjere mjesnog crtanja posebnog društvenog, jezičnog ili staleškog kruga. Inače je jezik književnika slobodan.

11. Znajući, da je jezik novina glavni izvor jezičnih pravila u širokim narodnim slojevima, pokret za hrvatski književni jezik nastojat će svakim raspoloživim sredstvom i načinom, da jezik u novinama bude i pravopisno i slovnički i po rječničkom blagu pravilan i čist.

12. Kad se jednom stvori hrvatsko zakonodavno tijelo za književni jezik, svi se članovi pokreta podvrgavaju tome tijelu i svaku pravovaljanu odluku toga tijela smatraju obvezatnom za sebe i za svoj jezični rad.

U načelima Pokreta hrvatski književni jezik određuje se kao samosvojna povijesna pojava s vlastitim ustrojem („duhom“) i pravom na vlastito jezično zakonodavstvo. Hrvatski književni jezik ključna je sastavnica hrvatskoga narodnoga bića. Također, hrvatski i srpski književni jezik ne mogu se poistovjetiti niti smatrati jednim „srpskohrvatskim“ jezikom jer to pobija i njihova povijest i suvremeno stanje (Bašić, 2006: 434).

3. MARKO SOLJAČIĆ

Marko Soljačić rođen je 1896. godine u Bolu na Braču, a umro 1962. u Zagrebu. Najpoznatije mu je djelo *Jezični i stilistički savjetnik* o kojem Samardžija (2012: 279) piše da je, zapravo, kompilacijsko djelo objavljeno u prvoj polovici 1939. godine, odnosno u vrijeme intenzivnih pregovora o rješenju hrvatskoga pitanja. Poticaja za pisanje *Savjetnika* nije mu nedostajalo. Naime, Soljačić je nekoliko godina pratio i proučavao rad naših pisaca i tako shvatio da se puno griješi u jeziku. Nekim piscima nedostaje osnovno znanje jezika, gramatike i pravopisa, a i stil im je često zaostao te se čini da im je materinski jezik potpuno nepoznat jer se uopće ne brinu o sredstvu kojim iskazuju svoje misli.

„Građu je u svojoj knjizi podijelio u šest dijelova: Gramatika (I. dio), Pravopis (II.), Pravopisni rječnik (III.), Barbarizmi (IV.), Vještina pisanja (V.) i Primjeri loša jezika i stila (VI.). Naslovi poglavlja nukaju na pogrešan zaključak da su njegovanju i „čišćenju“ hrvatskoga jezika namijenjena samo neka, jer je cijela knjiga koncipirana savjetodavno.“ (Samardžija, 2012: 280)

Svoje je djelo Soljačić namijenio prvenstveno školi i stoga se držao službenih stajališta tadašnjih prosvjetnih vlasti o „našem jeziku“ kao nastavnom predmetu, tako da mu je veći dio knjige samo nekoliko mjeseci nakon objavljivanja deaktualizirao sporazum između Dragiše Cvetkovića i Vladka Mačeka. Taj je sporazum omogućio drugačiji pogled na hrvatski jezik i pravopis. Najvećim dijelom to se odnosi na četvrto poglavlje (Barbarizmi) u kojem nekritički prenosi niz savjeta iz drugih purističkih djela. Samardžija (2012: 280) navodi da Soljačiću ne valjaju riječi kao što su npr. *baklja*, *blagajna*, *butina*, *dvojba*, *propuh*, *vlak* umjesto kojih zagovara *luč* (i *zublju*), *blagajnicu*, *šunku*, *sumnju*, *promahu* (ili *promaju*) i *voz*. Također, dio posuđenica draži mu je od hrvatskih riječi jer zagovara posuđenice kao što su *muzika*, *režiser*, *policija*, *lineal*, *gimnastika*, *firma*, *karakteristika*, a nepravilnima proglašava *glazbu*, *redatelj*, *redarstvo*, *ravnalo*, *gombanje* i *tjelovježbu*, *tvrtku*, *značajku*.

U nastavku će se rada analizirati svi dijelovi Soljačićeva *Savjetnika* te će se istaknuti dobre i loše strane toga purističkoga priručnika. *Savjetnik* će se usporediti s normativnim uzorima na koje se Soljačić predgovorno poziva.

4. JEZIČNI I STILISTIČKI SAVJETNIK

Nataša Bašić u svojoj doktorskoj disertaciji koja nosi naziv *Vukovci i hrvatski jezični standard* (2006: 445) navodi da je Soljačićev *Savjetnik* pisan pod snažnim utjecajem Maretićeve *Gramatike* iz 19. stoljeća i njezine novoštokavske isključivosti, s pravopisnim rješenjima kakva su bila nametnuta *Uputstvom* iz 1929. godine. Soljačić ne luči književni jezik od organskih idioma. Naime, njemu je još uvijek naš književni jezik zapravo narodni jezik koji se najčistije govori u Hercegovini, ali je oplemenjen i sveden u pravila.

Nadalje, Vlasta Rišner u članku *Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću* (2006: 367) istražuje shvaćanja o jezičnom purizmu u razdoblju od stotinu godina prošloga stoljeća te prikazuje četiri razdoblja hrvatskoga savjetništva. Jezični je purizam u osnovi svih jezičnih savjetnika jer je jezik već po samoj svojoj naravi purističan. Razlikuju se shvaćanja jezičnog purizma hrvatskih vukovaca i kasnijih savjetodavaca, primjerice Petra Guberine i Krune Krstića. Hrvatski su vukovci jezičnu čistoću pojedine riječi određivali prema pripadanju, odnosno nepripadanju narodnom jeziku, točnije štokavskom dijalektu, pa se u njihovim djelima govori o štokavskom purizmu.

„Početkom se drugoga razdoblja jezičnoga savjetništva uzima 1939. godina, kada je otiskan nevelik *Jezični i stilistički savjetnik* Marka Soljačića, koji nije imao osobitoga utjecaja na razvitak hrvatskoga jezika, za razliku od godinu dana kasnije objelodanjena savjetnika Krune Krstića i Petra Guberine *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*.“ (Rišner, 2006: 369)

U tom se razdoblju jezičnoga purizma, koje završava 1944., hrvatski jezik počinje razlikovno određivati prema srpskom, ali politička se situacija mijenja stvaranjem nove Jugoslavije 1945. godine pa u to vrijeme nije bilo dobro davati jezične savjete, posebno ne razlikovne.

Soljačićev se *Savjetnik* sastoji od šest dijelova: Gramatika, Pravopis, Pravopisni rječnik, Barbarizmi, Vještina pisanja te Primjeri loša jezika i stila. U prvom dijelu Soljačić piše o glasovima i glasovnim promjenama, vrstama riječi i rečenica te glagolskim vremenima. U drugom dijelu *Savjetnika* Soljačić piše o velikom i malom slovu, pisanju složenica i tuđica, prenošenju slogova u drugi redak i interpunkcijskim znakovima. Treći je dio Pravopisni rječnik u kojem se abecednim redom donosi popis riječi. Četvrti dio *Savjetnika* čine Barbarizmi, a popis barbarizama Soljačić donosi stupačno (Ne valja, Dobro je). U petom dijelu (Vještina pisanja) govori se o glavnim svojstvima dobra stila: čistoći, jasnoći, istinitosti

i ljepoti stila. Šesti dio *Savjetnika* obuhvaća 42 primjera loša jezika i stila koji vrve pogreškama.

U Predgovoru Soljačić spominje loše znanje jezika, gramatike i pravopisa naših pisaca:

„Pogotovu su pisci naučnih djela dotjerali dotle, te se uopće i ne brinu o sredstvu kojim iskazuju svoje misli, pa pišu loše kao da i nijesu sinovi svoga naroda, i čini se da im je maternji jezik sasvim nepoznat.“ (Soljačić, 1939: 3)

Smatra da krivnja leži i u tomu što do sada nismo imali knjige u kojoj bi svatko tko se bavi pisanjem mogao naći sve što je potrebno znati za pismeno izricanje misli. Postoji Maretićeva gramatika, kao i gramatike nekih drugih pisaca, ali one su, uglavnom, namijenjene školama. Svrha je Soljačićeva *Savjetnika* upravo u jednoj knjizi obuhvatiti sve što piscu treba, a izrađen je prema našim „priznatim gramatikama“, pogotovo Maretićevoj. Nekoliko različitih autora i njihovih djela bili su Soljačiću polazištem u pisanju *Savjetnika*. Za pisanje Pravopisa pomoglo mu je *Uputstvo* Ministarstva prosvjete i *Pravopis* Dragutina Boranića, za Barbarizme *Jezični savjetnik* Tome Maretića, *Barbarizmi* Vatroslava Rožića, *Branič jezika hrvatskoga* Nikole Andrića te *Jezične bilješke* Antuna Šimčika, a za Vještinu pisanja poslužio se djelima o teoriji književnosti, posebno djelima Katarine Bogdanović i Pauline Lebl-Albale. Na kraju predgovora Soljačić zahvaljuje Božidaru Stričiću koji je knjigu izdao u nakladi Naklade školskih knjiga Savske banovine (Soljačić, 1939: 4).

4.1. Izvori za pisanje *Jezičnog i stilističkog savjetnika*

U ovom dijelu rada opisat će se jezični i pravopisni priručnici koje Soljačić u predgovoru navodi kao polazište u pisanju *Savjetnika*: Maretićeva *Gramatika* i *Jezični savjetnik*, zatim *Uputstvo* Ministarstva prosvjete i Boranićev *Pravopis*, Rožićevi *Barbarizmi*, Andrićev *Branič jezika hrvatskoga* te Šimčikove *Jezične bilješke*.

Što se tiče *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Maretića iz 1899. godine, Marko Samardžija u svom djelu *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (2004: 123) piše da je ona najopsežnija i nedvojbeno jedna od najvažnijih hrvatskih gramatika do kraja 19. stoljeća, a i u svekolikoj hrvatskoj gramatikografiji.

Istodobno s „velikom“ gramatikom koja je namijenjena akademskom dijelu ne samo hrvatske jezične zajednice, pojavila se i „mala“ gramatika koja je u osnovi sažetak ili iscrpак „velike“, a namijenjena je hrvatskom srednjem školstvu, prvenstveno gimnazijama.

„Osim prvoga izdanja iz 1899., Gramatika je izišla još u dvama izdanjima – za Maretićeva života 1931. i posmrtno izdanje 1963. u kojemu je izostavljena stilistika. Ta se tri izdanja nazivaju Maretićevom velikom gramatikom, a osim njih za škole je priređeno deset sažetih i prilagođenih izdanja koja su izlazila od 1899. do 1928.“ (Ham, 2006: 155)

Tomo Maretić svojim je gramatikama, izravno ili posredno, snažno utjecao na oblikovanje i stabilizaciju gramatičke norme hrvatskoga jezika u 20. stoljeću. Maretićeva je gramatika čista hrvatska vukovska gramatika. Sanda Ham u djelu *Povijest hrvatskih gramatika* (2006: 125) piše da se hrvatskom vukovskom gramatikom smatra ona u kojoj se prepoznaju književnojezična obilježja koja normiraju Vuk Stefanović Karadžić i Đuro Daničić.

„Djelatnost je hrvatskih vukovaca usmjerena stvaranju zajedničkoga jezika Hrvata i Srba pa su njihove gramatike jezikoslovne pronositeljice jugoslavenske ideje koja je u 19. st. probujala među hrvatskim intelektualcima, pa tako i među nekim jezikoslovcima i književnicima.“ (Ham, 2006: 125)

Dakle, vukovci, kojima pripada i Tomo Maretić, polaze od zamisli da su Hrvati i Srbi jedan narod i da kao jedan narod trebaju imati zajednički jezik. Nadalje, Ham (2006: 154) navodi kako je Maretić svoju gramatiku napisao isključivo na temelju djela Karadžića i Daničića, posve zanemariivši sebi suvremenu književnost i proglasivši jezično zastarjelima sebi suvremene književnike koji su pisali jezikom zagrebačke škole, npr. Šenou, Kovačića, Kozarca, Gjalskog. Maretić do te mjere slijedi Karadžića da dopušta dijalekatno jednačenje po tvorbenom mjestu: *ražljutiti*, *ižljubiti* ili potpunu pravopisnu fonetizaciju: *ljucki*, a to su oblici koje hrvatski jezik nije prihvatio. Njegova opširna i bogato oprimjerena gramatika obuhvaća sljedeća poglavlja: *Pristup*, *Glasove*, *Oblike*, *Tvorbu riječi*, *Sintaksu* (s vrlo skromnom sintaksom rečenice, ali opširnom sintaksom rečeničnih dijelova, vrsta riječi, padeža i glagolskih oblika) te *Stilistiku*. Također, Ham (2006: 156) napominje kako je Maretićeva gramatika ponajprije opisna, ali iz opisa se jasno čita i normativna preporuka: dobro je samo ono što je štokavsko, što je zapisano u Karadžića i Daničića i ono što narod po štokavskim krajevima govori. Ljudevit Jonke u djelu *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća* (1971: 240) piše da se Maretić odrješito opredijelio za Karadžićev tip književnoga jezika

zasnovan na novoštokavskim ijekavskim govorima te je, držeći se čvrsto svojih principa, izvršio zaokret u dotadašnjem putu hrvatskoga književnog jezika.

„Maretić je posve slijep za hrvatsku jezikoslovnu tradiciju, ne samo za konkretna rješenja zagrebačke škole koja su mu suvremena, nego ne primjećuje ni hrvatske slovničare 19. st., a ni one starije pa ni njihov prinos gradbi hrvatskoga književnoga jezika.“ (Ham, 2006: 155)

Drugi izvor na koji se poziva Soljačić u predgovoru *Savjetnika Pravopisno je uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.*

„*Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.* iz 1929. godine temeljni je dokument jugoslavenske jezične unitarističke politike. Nastalo je iz želje beogradskih političkih i znanstvenih krugova da se na državnoj razini uvede jedinstveni jezik. Ocijenjeno je da je prvi korak u tom procesu uvođenje jedinstvenoga pravopisa, znanstvenoga i strukovnoga nazivlja.“ (Bašić, 2006: 327)

Uputstvo predstavlja temelj nametanja srpske pravopisne norme i srpskoga pisma i jezika na prostor Hrvatske. Pisano je ekavicom i srpskim leksikom, iako je bilo namijenjeno cijelom štokavskom području. U njemu su propisana osnovna pravopisna pravila koja su obvezujuća za sve škole i školske udžbenike, a stupila su na snagu od školske godine 1929./1930. Na toj su osnovi izrađena nova izdanja Boranićeva i Belićeva pravopisa 1930. godine. Samardžija (2012: 149 – 150) spominje nekoliko promjena koje su *Uputstvom* postale službene, a razlikuju se od stanja u dotadašnjoj hrvatskoj Broz-Boranićevoj fonološkoj tradiciji: uvođenje tzv. logičke umjesto gramatičke interpunkcije, fonetsko pisanje stranih osobnih i geografskih imena (npr. *Taso*, *Versaj*), sastavljeno pisanje invertiranoga futura I. glagola na *-ti* (*pisaću*, *radiću*, ali *reći ću*), proglašavanje pravilnima oblika koji su dotada u hrvatskome bili nepravilni, dijalektalni ili nepostojeći (npr. *kujna*, *kuvati*, *istorija*, *srećan*, *pretsednik*), pisanje velikim slovima svih sastavnica višečlanih zemljopisnih naziva (npr. *Dugo Selo*), ravnopravnost obaju pisama (latinice i ćirilice) i obaju izgovora jata (ekavskog i (i)jekavskog). Osobna imena, prezimena i zemljopisna imena pišu se prema izgovoru, ali kada njihov izgovor znatno odstupa od izvornog pisanja ili kada je njihov način pisanja rjeđi, potrebno je pored fonetski obilježenoga naziva staviti i izvorni u zagradi ili obrnuto.

Ljudevit Jonke (1971: 206) piše da Boranićev *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* iz 1930. godine usklađen s pravilima *Uputstva* u Hrvatskoj nije prihvaćen sa zadovoljstvom;

prihvatile su ga samo škole, novine i uredi. Uvođenjem novog pravopisa htjelo se zauvijek izbrisati hrvatski jezik tako što bi se on izjednačio sa srpskim. U tom je izjednačavanju hrvatski jezik jako loše prošao:

„Iz usporedbe dvaju Boranićevih pravopisa, *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* iz 1923. te *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* iz 1930., može se zaključiti da je Boranić gotovo u potpunosti mijenjao *Pravopis* iz 1930. u skladu s pravilima donesenim *Uputstvom* 1929.“ (Dominković, 2015: 17)

Dakle, osim što je Dragutin Boranić svoj *Pravopis* prilagodio *Uputstvu*, on je u njega unosio brojne druge promjene koje nisu zadane *Uputstvom*, ali se udaljavaju od hrvatskoga i približavaju srpskom jeziku. Propašću diktatorske vlasti i uspostavom Banovine Hrvatske, propao je u Hrvatskoj i Boranićev *Pravopis* iz 1930. te se ponovno izdalo Boranićevo četvrto izdanje iz 1928. godine. Ipak, zahvaljujući činjenici da je uspio ostati službenim pravopiscem u svim državnim i ideološkim ustrojima što su se tijekom 20. stoljeća smjenjivali u hrvatskim zemljama, i ne zaboravljajući pritom da je pravopis u Hrvata od druge polovice 19. stoljeća vrlo osjetljivo političko pitanje, Boranić je zaslužio naziv *pravopisca za sva(kakva) vremena* (Samardžija, 2001: 486).

O Maretićevu je *Jezičnom savjetniku* iz 1924. godine Samardžija (2012: 97) napisao da je dočekan sa zanimanjem jer su hrvatska jezična zajednica i njezin (standardni) jezik bili na sve većim kušnjama i pod sve jačim utjecajem srpskoga pa se počela osjećati potreba za savjetodavnim djelom koje će biti pouzdano stručno pomagalo primjereno potrebama s početka dvadesetih godina. U *Jezikoslovnim raspravama i člancima* Samardžija (2001: 137) piše da je *Jezični savjetnik* najvažnije Maretićevo purističko djelo koje zorno prikazuje koliki je nesklad između vukovske koncepcije jezične pravilnosti (i standardnog jezika) i hrvatske (standardno)jezične zbilje. Zato se za velik dio savjeta iz *Jezičnog savjetnika* čini da nisu namijenjeni poboljšanju konkretnog hrvatskog jezičnog stanja, nego stanja kakvo se Maretiću činilo da jest. On je smatrao da se naš hrvatski ili srpski književni jezik našao u teškoj krizi, prvenstveno zbog toga što se Srbi i Hrvati razlikuju u dosta riječi, odnosno za istu stvar upotrebljavaju Srbi jednu riječ, Hrvati drugu, a ako je riječ ista, ona u Srba glasi malo drugačije nego u Hrvata.

„Maretić obećava da će korigirati svoj negativan sud o mnogim riječima (npr. *akademski, hodočasnik, hodočastiti, oporba, shodan*) kao i da će dobrima proglasiti neke od onih riječi koje su drugi čistunci osudili (npr. *članica, iznos, nadobudan,*

parobrod, uvodnik, uzdržavati /koga o svome trošku/, zamjeran, zareznik).“
(Samardžija, 2012: 98)

Što se tiče barbarizama, odnosno grubih jezičnih pogrešaka, Maretić tvrdi da se u književnom jeziku smiju upotrebljavati samo one tuđe riječi, samo oni dijalektizmi, provincijalizmi i arhaizmi za koje nema nikakvih zamjena ili one nisu dobre, a treba odbaciti sve ono što se može zamijeniti. Postoje četiri temelja za rasuđivanje je li neka riječ dobra ili nije: dobar štokavski govor (sabran u Ivekovićevu rječniku), stariji štokavski govor (prikazuje ga veliki Akademijin Rječnik), treći su temelj drugi slavenski jezici, a četvrti se nalazi u zaključcima na koje navodi razum (Samardžija, 2012: 98 – 99). Nadalje, Samardžija (2012: 101) piše da Nikola Andrić zamjera Maretiću što je neodlučan kod mnogih pitanja pa tako u svom *Jezičnom savjetniku* dopušta previše dvostrukosti, npr. *pariški* i *pariski*, *dvojba* i *sumnja*, *haos* i *kaos*, *harakter* i *karakter*, *jednoč* i *jednoć*, *jastreb* i *jastrijeb*, *poreklo* i *podrijetlo*, *rabiti* i *služiti*, *minut* i *minuta*, *osnov* i *osnova*, *pojav* i *pojava*, *zrak* i *uzdah (vazduh)*, *utjecaj* i *uticaj* te mu zamjera što zagovara internacionalizme umjesto hrvatskih riječi: *klavir* umjesto *glasovira*, *muziku* umjesto *glazbe*, *komponirati* umjesto *uglazbiti*, *filijalu* umjesto *podružnice*, *flotu* i *marinu* umjesto *mornarice*, *policista* umjesto *redara*, *režisera* umjesto *redatelja*. Ipak, Andrić i pohvaljuje Maretića što je odstupio od nekih svojih ranijih negativnih sudova i što je manje slijep obožavatelj Karadžićeva i Daničićeva jezika. „Opširan je prikaz *Hrvatskoga ili srpskog jezičnog savjetnika* napisao Vatroslav Rožić, autor s bogatim vlastitim iskustvom u „čišćenju“ jezika.“ (Samardžija, 2012: 105) On prigovara Maretiću što nije još jače zahvatio u „bogatstvo“ barbarizama, a smeta mu i što je predgovor napisan ekavicom, a ostatak knjige ijekavicom u želji zagovaranja jezičnog jedinstva hrvatskog i srpskog jezika. Maretićev je *Jezični savjetnik* u svoje vrijeme imao jak utjecaj na hrvatski književni jezik. Iako je Maretić bio vukovac, ipak ima korisnih savjeta jer je u toj knjizi znatno liberalniji i drži se načela da je bolja i pokoja loša riječ nego nikakva.

Maretićevu su savjetodavnom djelu prethodili Rožićevi *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*. Rožić ih je „prvi put objelodanio 1904. godine. U drugom je (proširenom) izdanju iz 1908. autor iz naslova izostavio pridjev *srpskom*, pa, kao i u trećem izdanju iz 1913. godine, piše o barbarizmima u *hrvatskom jeziku*“ (Rišner, 2006: 370).

Za Rožića su, prema Samardžijinim (2012: 269) navodima, barbarizmi sve što se protivi čistom štokavskom književnom jeziku, odnosno pravi barbarizmi, rđavi neologizmi, nepotrebni provincijalizmi i arhaizmi pa i gramatičke (i pravopisne) pogreške uopće. Također,

Samardžija (1998: 151 – 152) u pogovoru *Puristička i jezikoslovna djelatnost Vatroslava Rožića* piše da Rožić pripada drugoj generaciji vukovaca pa se izravno nadovezuje na puristička nastojanja hrvatskih jezikoslovaca iz druge polovice 19. stoljeća (Frana Kurelca, Ivana Broza, Tome Maretića), ali se, za razliku od njih, pretežito bavio „čišćenjem“ hrvatskoga jezika od „barbarizama“, čime se smatra jednim od najupornijih purista u prvoj trećini 20. stoljeća. U „čišćenju“ jezika kao predložak poslužio mu je Maretićev „antibarbarus“. Ipak, velik dio prijedloga koje je zagovarao naišao je na kritiku, npr. ne *blagajna* nego *blagajnica*, ne *dapače* nego *šta više*, ne *gla(d)čalo* nego *gladilo*, ne *kolodvor* nego *postaja*, ne *vlak* nego *voz*... Iako je Vatroslav Rožić bio kajkavac, svejedno je zbog prihvaćanja vukovskoga smjera u hrvatskome jeziku bio često protiv kajkavizama pa i onih opravdanih koji su se i sami, unatoč protivljenju, probili u hrvatski književni jezik, npr. *tjedan*, *tlak* i dr. Razlog neprihvatanja leži u izjednačavanju hrvatskoga standardnoga (književnog) jezika sa stanjem u štokavskom narječju (u Karadžićevim djelima), potpunom odbijanju svih kajkavskih i čakavskih elemenata i neuvažavanju ustaljenih značenjskih odnosa kako u hrvatskom općem leksiku, tako i u stručnome nazivlju. Rožić je u svoje popise novih „barbarizama“ počeo uvrštavati srpske jezične elemente koji su tada počeli snažno prodirati u hrvatski jezik, npr. *krivica*, *krivičan*, *overa*, *overavati*... „Budući vukovcem, Rožić, naravno, hrvatski i srpski promatra kao cjelinu, kao jedno, ali navodeći srbizme kao 'barbarizme' ispravno uočava da s tom cjelinom nešto 'nije u redu'.“ (Samardžija, 2012: 61)

Andrićev *Branič jezika hrvatskoga* nastao je iz autorova nezadovoljstva uočenim sve brojnijim „zastranjivanjima“ i sve većim nemarom na području čistoće i pravilnosti hrvatskoga jezika. „Prvo izdanje *Braniča jezika hrvatskoga*, najpoznatijega kroatističkog rada Nikole Andrića, pojavilo se u svibnju 1911. u nakladi od tisuću primjeraka, a drugo, u nakladi od dvije tisuće primjeraka, pojavilo se samo dva mjeseca poslije prvog izdanja, u srpnju 1911.“ (Andrić, 1997: 154) Samardžija (2012: 270) navodi da se Andrićev doprinos „čišćenju“ hrvatskoga jezika između dvaju svjetskih ratova očituje u aktualiziranju pitanja „beogradizama“ i uopće utjecaju srpskoga jezika. Također, Samardžija u djelu *Filološki portreti* (1993: 58 – 59) piše da Andrić u procjenjivanju pravilnosti pojedinih oblika, riječi ili sintaktičkih veza, kao i u oblikovanju savjeta slijedi dotadašnju hrvatsku i srpsku gramatičku i savjetodavnu literaturu (Broza, Maretića, Divkovića, Florschütza, Daničića, Živanovića). Ipak, uza sve uvažavanje vukovskoga koncepta i djela Vuka Karadžića, Nikola Andrić vukovce ne slijedi potpuno nekritično, nego im se čak i suprotstavlja, npr. Maretiću u vezi sa sufiksom *-ik* (*gramatik*), a Daničiću u vezi s njegovim mišljenjem da se prijedlog *s* u

instrumentalu može rabiti i za oruđe i za sredstvo. Vrlo je zanimljiva polemika između Stjepana Ivšića i Nikole Andrića oko brojnih jezičnih pitanja koja su se obrađivala u Andrićevoj knjizi. O tomu govori Zlatko Vince u *Polemici Ivšić – Andrić oko Braniča jezika hrvatskoga* (1982/1983: 197) pa između ostalog ističe i da je Ivšić zapazio niz pogrešaka u Andrićevim jezičnim tezama, kao i u jeziku i stilu kojim je knjiga pisana.

„Ivšićeva kritika bila je vrlo oštra, autoritativna i stručna. Ona je ukazivala na određene Andrićeve pogreške s obzirom na jezik i s obzirom na stilske neuglađenosti.“
(Vince 1982/1983: 200)

Ivšić Andriću zamjera pogrešno tumačenje jezičnih pojava iz slavenske filologije (npr. Andrić se zalaže za *točku* umjesto *tačke*), kao i nerazlikovanje nastavka od završetka riječi. Također, Ivšić mu oštro prigovara što griješi i protiv osnovnih pravila našega pravopisa pišući *riješenje* umjesto *rješenje*. Andrić predlaže da se naziv *Gjure Deželića Prilaz* zamijeni u *Prilaz Gjуре Deželića* i tu je u pravu, ali nije u pravu kada to poistovjećuje s primjerom *duhana prodaja* umjesto *prodaja duhana* (Vince, 1982/1983: 200). Andrić ne usvaja Ivšićeve prigovore, nego ih odbija tražeći od svog mladog kritičara skromnost te ga poziva da prvo nauči osnovne pojmove iz jezikoslovlja. Vince (1982/1983: 203) dobro uočava da se u polemici osjeća i osobni uzajamni animozitet obaju pisaca. Ivšićevi su sudovi u vezi s konkretnim jezičnim zamjerkama uglavnom ispravni jer je on imao mnogo znanja i osjećaja za jezične nijanse, a bio je već kao mlad lingvist na zavidnoj znanstvenoj visini. Naposljetku Vince (1982/1983: 215 – 216) zaključuje da je teško uspoređivati Ivšića i Andrića jer je njihov interes te način pristupa pojedinim pitanjima tako raznolik da i nema pravoga smisla povlačiti neke paralele između njih dvojice. Andrić nije bio lingvist u pravom smislu, ali posredno ima određenih zasluga za kulturu hrvatskoga književnog jezika. Stoga je Ivšićev sud o *Braniču jezika hrvatskoga* ipak suviše negativan, premda u mnogim pojedinostima i imao pravo. *Branič jezika hrvatskoga* zapravo je značio oslobođenje od pretjerane vukovštine. Valja istaknuti i to da je Andrić uvijek bio za čistoću i sklad hrvatskoga jezika i da u *Braniču jezika hrvatskoga* „na nekoliko mjesta sudi o hrvatsko-srpskim jezičnim odnosima bitno drugačije od hrvatskih vukovaca i time se priključuje tadašnjoj manjini među hrvatskim filolozima koja je s pravom ukazivala na hrvatske jezične posebnosti i na pravo Hrvata da u svoj jezik ne moraju bez pogovora prihvatiti sve što s jedne strane postoji u Vuka Karadžića, a s druge što dolazi iz *Biograda* (tj. Beograda)“ (Samardžija, 1993: 59).

Antun (Ante) Šimčik također pripada pobornicima pravilnosti i čistoće hrvatskoga jezika, što i dokazuje svojim jezičnim savjetima. Više je njegovatelj hrvatskoga jezika zabrinut za njegovu pravilnost, a manje purist. Samardžija (2015: 277) u pogovoru *Jezičnih bilježaka* navodi da su Šimčikovi jezični članci iz rubrike *Jezične bilješke* devet godina objavljeni u dnevniku Hrvatska straža. Poticaje za bilješke nalazio je u jeziku onodobnih dnevnih novina, pretežito zagrebačkih (Obzor, Večer, Jutarnji list, Nova riječ, Hrvatski dnevnik), ali i drugih (splitskih, beogradskih, sarajevskih) te u jeziku vijesti Agencije Avala. Prilozi objavljeni u *Jezičnim bilješkama* po svom sadržaju i naravi mogu se razvrstati u nekoliko skupina: savjetodavni članci (najbrojnija skupina), toponomastički članci (u njima se objašnjava podrijetlo nekog hrvatskog toponima i njegov glasovni razvoj do suvremenog oblika), antroponimijska pitanja (objašnjava se podrijetlo nekih hrvatskih osobnih imena, prezimena i nadimaka), objasnidbeni članci (pisani s namjerom da se objasni neka riječ, najčešće njezino podrijetlo i razvoj), etnološki i folkloristički prilozi (objašnjavaju podrijetlo i značenje nekog narodnog običaja, narodne izreke, riječi ili veze riječi česte u jeziku hrvatske usmene književnosti). Također, Samardžija (2015: 282) napominje da je nekoliko članaka Šimčik u cijelosti posvetio pojedinim frazemima, npr. „Nabijati kablice“, „Kušati sreću“, „Isprašiti tur“, „Baciti držak sa sjekirom“, a dvije su bilješke pisane i kao osebujne jezične humoreske: „Najljepši spomenik u Zagrebu“ i „O fun kaj kaj kaj i druge jezične nemani“.

„Premda se Šimčik u prvim 'bilješkama' u nekoliko navrata kritički osvrće na neke Rožičeve preporuke u 'Barbarizmima', članci u njegovoj rubrici uglavnom su drugačije intonirani tako da se stječe dojam kako je autoru više stalo do toga da objasni neku jezičnu (najčešće leksičku, ali i pokoju fonološku, sintaktičku i frazeološku) pojedinost u čijoj je porabi uočio kakvu nepravilnost pa da tek nakon toga pouči kako bi što trebalo biti.“ (Samardžija, 2012: 278)

Na kraju svoga pogovora *Jezičnim bilješkama* Samardžija (2015: 284) ističe kako Antunu Šimčiku nedvojbeno pripada zapaženo mjesto među hrvatskim filolozima koji su između dvaju svjetskih ratova skrbili o čistoći i pravilnosti hrvatskoga jezika.

4.2. GRAMATIKA

Prvi dio *Savjetnika* donosi fonološke, morfološke i sintaktičke jezične činjenice. Fonološkima pripadaju glasovi i glasovne promjene o kojima Soljačić detaljnije piše u poglavlju Opća uputstva.⁸ Morfološkim jezičnim činjenicama pripadaju vrste riječi i njihovi oblici, a sintaktičkima rečenice i red riječi u rečenici te sročnost, odnosno kongruencija. Ukratko ću usporediti Soljačićeve normativne preporuke s onima propisanim Maretićevom gramatikom. Služit ću se nazivljem koje rabi Soljačić te ga pisati kosim slovima.

4.2.1. Opća uputstva

U samom naslovu poglavlja uočava se srbizam *uputstva*, naziv koji je udomaćen u Maretićevoj gramatici i u srpskoj gramatičkoj tradiciji. U nastavku ću ovoga poglavlja usporediti normativne preporuke vezane uz glasovne promjene. Glasovne će promjene biti popisane i označene rednim brojem prema redoslijedu njihova opisa u *Savjetniku*.

1. *Nepostojano a* – glasovna promjena koja se javlja u riječima kojima osnova završava na dva suglasnika (*vrapc-a – vrabaca, djevojk-e – djevojaka*) (Soljačić, 1939: 5). U Maretićevoj gramatici isto je pravilo o pisanju *nepostojanog a* (Maretić, 1931: 40 – 41).

2. *Glas e* – ijekavci pišu i govore *ije* u riječima u kojima ekavci koriste dugo *e* (*dete – dijete*), a tamo gdje koriste kratko *e*, ijekavci upotrebljavaju *je* (*pesma – pjesma*). Ista pravila o pisanju glasa *e* spominje i Maretić (1931: 45). Izuzetci su Soljačiću ipak sljedeći:

a) drugi padež množine uvijek je dug pa bi prema pravilu trebalo pisati npr. *lijeta* (od *ljet* – ekavski *leta*), ali se piše bez *i* jer sve imenice koje u prvom padežu jednine imaju *je*, zadržavaju ga i u drugom padežu množine (Soljačić, 1939: 5).

b) kod nekih riječi s nepostojanim *a* produžuje se *je* kada ispred zadnjeg suglasnika stoji *l, lj, n, r, v* (*poljodjelac – poljodjelca, zasjenak – zasjenka*) (Soljačić, 1939: 5).

c) glagoli koji u neodređenom načinu ispred nastavka *ti* imaju *je*, u glagolskom pridjevu prošlom imaju *je*, iako je dugo (*vidjev – vidjevši, željev – željevši*). Riječi koje iz osnove imaju

⁸ Dalje u radu naslove poglavlja bilježim onako kako ih i Soljačić bilježi u *Savjetniku* izostavljajući velika slova abecede ispred naslova poglavlja.

ije, zadržavaju ga u svim padežima osim u drugom padežu množine (*kolijevka – koljevaka*) (Soljačić, 1939: 6).

d) u umanjenicama treba pisati samo *je* (*mjerica* od *mjera*) (Soljačić, 1939: 6).

3. *Preglašivanje* – pojava u jeziku kod koje se jedan glas mijenja u drugi zbog glasa ispred ili iza sebe, npr. *o* se mijenja u *e* iza nepčanih suglasnika, iza suglasničkih grupa *št* i *žd* i iza *c* (*prijateljem, oračem, sužnjem*) (Soljačić, 1939: 7). Isti primjer *prijateljem* navodi i Maretić (1931: 125). Glagolski pridjev aktivni glagola koji u neodređenom načinu ispred *ti* imaju *e – je* (*živjeti, vidjeti, željeti*) pa se *je* ispred *o* preglasuje u *i* (*živio – živjela, vidio – vidjela, želio – željela*, a ne *živila, vidila, želila*) (Soljačić, 1939: 7).

4. *l – o*: glasovna promjena u kojoj se glas *l* na kraju sloga i riječi često mijenja u *o*, ali ne u riječima kao što su *vladalac, čitalac, prevodilac* (ne *vladaoc, čitaoc, prevodioc*) jer se u tim riječima *l* ne nalazi na kraju sloga (Soljačić, 1939: 7). Tuđe se riječi ne drže toga pravila (*general, konzul, kanal*), kao i neke naše riječi (*vol, glagol, bolnica*) (Soljačić, 1939: 8). Neke riječi imaju dvojake oblike (*ugao* i *ugal*). Isto pravilo navodi i Maretić (1931: 34).

5. *Asimilacija* – Maretić (1931: 37) ju svrstava u fonetičke, odnosno fonetske promjene, a pravila su ista onima koje navodi Soljačić:

a) *asimilacija po zvučnosti* – „ako se zvučni suglasnik nađe ispred bezzvučnoga, prelazi u svoj bezzvučni par: *žabac – žapca; bogac – bokca*. Ako se bezzvučni nađe ispred zvučnoga, prelazi u svoj zvučni par: *svjedočiti – svjedodžba; ženitba – ženidba; sbor – zbor*“ (Soljačić, 1939: 8).

b) *asimilacija po govornom organu* – glasovi *s* i *z* ispred nepčanih glasova mijenjaju se u *š* i *ž* (*misao – mišl-ju – mišlju, radost – radost-ju – radošću*) (Soljačić, 1939: 8). Također, glas *n* ispred *b* i *p* mijenja se u *m* (*bombon*). Jedini je izuzetak riječ *jedanput* (Soljačić, 1939: 8).

6. *Suglasnici d, t, j – d i t* gube se ispred glasova *c* i *č* (*sudac – suca – sučev, otac – oca – očev*) (Soljačić, 1939: 9). I Maretić piše o gubljenju suglasnika *d* i *t* ispred *c* i *č* (1931: 62). Suglasnik *t* gubi se i u futuru ispred *ć* (*pisat ću – pisaću*) (Soljačić, 1939: 9). Kada superlativ pridjeva počinje s *j*, pišu se dva *j* (*najjadniji, najjužniji*) (Soljačić, 1939: 9). U pravilu pisanja superlativa razilaze se Soljačić i Maretić. Maretić navodi Vukov i Daničićev primjer *naj jači* i zaključuje da su oni tako pisali jer naš jezik ne podnosi udvojene suglasnike, ali ipak bi se trebalo pisati *naj* s komparativom, npr. *najači* (Maretić, 1931: 91 – 92).

7. *Jotovanje* – glasovna promjena u kojoj se glas *j* s različitim suglasnicima stapa u posebne znakove, npr. *d – j* u *đ*, *t – j* u *ć*, *k, g, h – j* u *č, ž, š*, *b – j* u *blj*, *m – j* u *mlj*, *p – j* u *plj*, *v – j* u *vlj*, *l – j* u *lj*, *n – j* u *nj* (Soljačić, 1939: 9). Ista pravila navodi i Maretić (1931: 86). Naziv *jotovanje* također je srbizam koji Soljačić preuzima od Maretića.

4.2.2. Vrste riječi

Opisu se vrsta riječi u ovom poglavlju pristupa kao i kod opisa glasovnih promjena: Soljačićeve se normativne preporuke u *Savjetniku* uspoređuju s Maretićevima u *Gramatici*, popisuju se i označuju rednim brojem kako ih donosi Soljačić.

1. Imenice

Opis je imenica znatno opširniji u Maretićevoj *Gramatici*, ali pravila su mu jednaka Soljačićevima. Ovdje se navode samo neka.

a) Imenice muškoga roda – imenice koje znače nešto neživo imaju akuzativ jednak nominativu (*hrast – hrast*), a one koje znače živo imaju akuzativ jednak genitivu (*čovjeka – čovjeka*) (Soljačić, 1939: 10). Isto je pravilo i u Maretićevoj gramatici (1931: 121 – 122). Dual ili dvojину imaju samo imenice muškog i srednjeg roda. Dual dolazi uz brojeve *dva, oba, tri, četiri* i isti je oblik za nominativ, akuzativ i vokativ (*dva su bora rasla; posjekao sam dva bora; dva bora zelena*) (Soljačić, 1939: 11). Maretić (1931: 437) spominje samo naziv *dual*, a pravila su ista kao i kod Soljačića.

b) Imenice srednjega roda – imenica *uže* može imati dvojaku množinu *užeta* i *uža*, isto tako i množina imenice *jaje* može biti *jajeta* i *jaja*, *pseto – pseteta* i *pseta*, *zvonce – zvonceta* i *zvonca* (Soljačić, 1939: 12). Isto navodi i Maretić (1931: 131).

c) Imenice ženskoga roda – zbirne imenice na *-ad* koje se sklanjaju kao stvar imaju u dativu, lokativu i instrumentalu množine samo *-adma* (*teladma, momčadma*), a ne kao što mnogi pišu *teladima, momčadima* (Soljačić, 1939: 14). Isto je i u Maretićevoj gramatici (1931: 147).

2. Zamjenice

a) *Lične zamjenice i povratna* – karakteristika su tih zamjenica enklitički (nenaglašeni) oblici (*me, mi, me; te, ti, te; ga, mu, ga; je, joj, je; nas, nam, nas; vas, vam, vas; ih, im, ih; se, si, se*) koji se nikada ne upotrebljavaju na početku rečenice, iza veznika *a, i, ni*, iza prijedloga i kad je zamjenica naglašena (*meni je rekao, a ne mi je rekao*) (Soljačić, 1939: 15). Zamjenicom *sebe* izriče se protezanje, odnosno vraćanje na subjekt i ona za sva lica i brojeve ostaje u istom obliku (*ja sebi tečem imutak; ti sebi gradiš kuću; on sebi traži prijatelja; mi sebi hoćemo dobro; vi sebi upropašćujete glas; oni sebi škode*) (Soljačić, 1939: 16). Isto normira i Maretić (1931: 156 – 160).

b) *Posvojne (prisvojne) zamjenice* – *moj, mojega, mojeg, moga, mog; mojemu, mojem, mome, mom; njegov, njegova, njegovu*. Zamjenice *njegov, njezin, njen, njihov* sklanjaju se kao neodređeni pridjevi (*njegova sina; njezina sina; njenu ujaku; njihova cara*) (Soljačić, 1939: 16). *Povratno-posvojna zamjenica svoj* izriče pripadanje subjektu pa se ne smije zamjenjivati *posvojnim zamjenicama moj, tvoj...* Dakle, kada je isti subjekt, pripadanje se može izreći samo zamjenicom *svoj* (*ti si svoju knjigu napisao*) (Soljačić, 1939: 16). Maretić koristi samo naziv *posvojne zamjenice*, a u pravilima se ne razlikuje od Soljačića (Maretić, 1931: 160).

c) *Pokazne zamjenice* – zamjenicom *ovaj* pokazuje se ono što je blizu onoga koji govori; zamjenicom *taj* pokazuje se ono što je blizu onoga s kim se govori, a zamjenicom *onaj* pokazuje se ono što je daleko i od jednog i od drugog (*ovo je moja majka; to je tvoja sestra; ono je njegov konj*) (Soljačić, 1939: 16). Isto o *pokaznim zamjenicama* piše i Maretić (1931: 161 – 162).

d) *Odnosne i upitne zamjenice* – *koji – kojega – kojeg i koga; kojemu – kojem i kome*. *Odnosna zamjenica čiji* govori se i piše samo kada se proteže na muško dijete u jednini (*neka dođe čovjek čijega sam sina uhvatio u svom voćnjaku*) (Soljačić, 1939: 17 – 18). *Odnosno-upitne zamjenice ko i što* imaju samo jedninu, a oblik *šta* u genitivu jednine jednako je običan kao i *čega* (Maretić, 1931: 163). Soljačić i Maretić ne razilaze se u pravilima.

e) *Neodređene zamjenice* – *ništa* (genitiv *ničega* i *ništa*). Kada prijedlog stoji uza zamjenice koje počinju s *ni*, on se umeće između *ni* i zamjenice, tako da nastanu tri riječi (*nijesam ni od koga čuo*), a uza zamjenice *ko god, što god, čij god, koji god* nenaglašene se riječi umeću između prvog i drugog dijela (*koji bi te god zapitao*) (Soljačić, 1939: 18). Isto je i u Maretića (1931: 164 – 166).

3. Pridjevi

Soljačić razlikuje određene pridjeve koji završavaju na *-i* i poblizje označuju poznato lice ili stvar (*crni kaput*) te neodređene koji završavaju na suglasnik ili na *o* koje je postalo od *l* i označuju nepoznato lice ili stvar (*crn kaput*) (Soljačić, 1939: 19). Neodređeni pridjev sklanja se kao imenica, a određeni ima svoju sklonidbu. Istu normativnu preporuku donosi i Maretić (1931: 166). Komparativ ima tri nastavka: *-ji*, *-iji* i *-ši*. Pridjevi od jednog sloga koji imaju dugi naglasak primaju nastavak *-ji* (*lud – luđi*), jednosložni pridjevi s brzim naglaskom primaju nastavak *-iji* (*loš – lošiji*), a samo su tri pridjeva s nastavkom *-ši* u komparativu (*ljepši, lakši i mekši*) (Soljačić, 1939: 20). Slažući se s navedenim preporukama, Maretić još dodaje pravilo o tvorbi superlativa tako da se ispred komparativa umetne riječca *naj* (*najlakši, najmlađi*) (Maretić, 1931: 183).

4. Brojevi

Glavni se brojevi uvijek vežu veznikom *i* (*hiljada i devet stotina i trideset i devet*), a redni bez *i* (*dvadeset četvrti*) (Soljačić, 1939: 21). Brojevi od pet na dalje ne sklanjaju se. Brojne imenice (*dvojica, trojica...*) koriste se uz riječi koje znače mušku osobu (*nama petorici otvorio se put u svijet*) (Soljačić, 1939: 21). Brojni pridjevi (*dvoji, troji, četvori, petori...*) upotrebljavaju se uz riječi koje se govore samo u množini (*dvoja kola*) i uz riječi koje u množini čine jednu cjelinu (*troje rukavice*) (Soljačić, 1939: 22). Soljačić i Maretić (1931: 184 – 193) ne razilaze se u pravilima o pisanju brojeva.

5. Glagoli

a) Sadašnje vrijeme (prezent), ističe Soljačić, može u živu pripovijedanju izricati prošlost; za to se najviše upotrebljavaju trenutni glagoli (*kad sam došao k njemu, počnem ja njemu govoriti, a on sjedne pa me sluša*), može se upotrijebiti umjesto budućeg vremena samo kada je iz neke druge riječi dovoljno naznačena budućnost (*večeras* (budućnost prema sada) *putujem*), često se upotrebljava umjesto zapovjednog načina (*pođimo mi ovuda, pa ko zaluta, zaluta*) te umjesto pogodbenog načina u upitnim rečenicama (*zašto da ga pitam?*) (Soljačić, 1939: 28). Maretić (1931: 516 – 517) razlikuje pravu od neprave sadašnjosti, a piše i o historičkom prezentu koji se koristi u pripovijedanju prošlih događaja (Maretić, 1931: 519). Soljačić ne navodi naziv *historički prezent* kada objašnjava izricanje prošlosti u živu pripovijedanju.

b) Prošlo svršeno vrijeme (aorist) tvori se nastavcima: *-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše; h, -, -, -sma, -ste, -še*. Aorist se najviše upotrebljava od svršenih glagola. Ponekad dolazi i od trajnih glagola, ali onda ima značenje imperfekta (*njihove rabote ništa im ne koristiše*) (Soljačić, 1939: 28). Aoristom se najbolje izriču javljanje, ljutina, bol, žalost, čuđenje i prekoravanje. Dobro se upotrebljava i u pitanjima (*ko pobi ljude?*), poslovicama (*staro drvo slomi, ne ispravi*) i događajima koji će se sigurno dogoditi u budućnosti (*pomozi, inače pogiboh*) (Soljačić, 1939: 29). Ista su pravila o pisanju aorista i u Maretićevoj gramatici (1931: 529 – 533).

c) Prošlo trajno vrijeme (imperfekt) tvori se nastavcima: *-ah -aše -aše -asmo -aste -ahu; -jah -jaše -jaše -jasmo -jaste -jahu; -ijah -ijaše -ijaše -ijašmo -ijaste -ijahu*. Imperfektom se pripovijedaju događaji koji su u prošlosti trajali ili su se ponavljali (Soljačić, 1939: 29). Soljačić i Maretić ne razilaze se u pravilima tvorbe imperfekta (Maretić, 1931: 534 – 535).

d) Prošlo vrijeme (perfekt) može izricati budućnost iza pogodbene rečenice s *ako* (*ako se ne pobrineš za mene, ja sam propao*) i iza zapovjednog načina (*stani, more, nijesi utekao*) (Soljačić, 1939: 29). Iza zamjenice *se* ispušta se od perfekta *je* (*on se brinuo o njima*). Perfekt uz *da* izriče strogu zapovijed (*smjesta da si mi vratio konja!*), a uz riječi *o da* i *kamo sreće da* perfekt znači želju koja se ne može ispuniti (*o da sam ga onda poslušao!*; *kamo sreće da ga nijesam ni upoznala!*) (Soljačić, 1939: 29). Razlika je između Soljačića i Maretića u tomu što Maretić (1930: 538 – 543) piše o *I.* i *II. perfektu* koji, zapravo, imaju isto značenje, samo što se *II. perfekt* uzima najviše u zavisnim rečenicama, a u Soljačića ne postoji takva podjela. Razlika je i u tomu što Maretić (1931: 544) objašnjava i *preterito-perfekt* koji se upotrebljava za prošle događaje koji su se možda dogodili, a možda i nisu.

e) Prošlo složeno vrijeme (pluskvamperfekt) ima oblike za 1. osobu jednine *bijah, bjeh, bio sam*. Pluskvamperfekt se upotrebljava za prošle događaje koji su se u prošlosti dogodili prije nekog drugog događaja (*kad sam ja došao, on je već bio otišao*), a često se upotrebljava i za običnu prošlost (*one su godine naši bili došli s mora*) (Soljačić, 1939: 30). Ista pravila o upotrebi pluskvamperfekta navodi i Maretić (1931: 543 – 544).

f) Buduće vrijeme (futura) izriče blagu zapovijed (*doći ćeš k meni*). Nikada ne smije doći u zavisnim rečenicama: vremenskim s veznicima *kad* i *dok*, pogodbenim s veznikom *ako* i u namjernim s veznikom *da* (nije pravilno: *reći ću ti kad ću doći; ako ćeš ga slušati, dobro ćeš proći*, nego treba: *reći ću ti kad dođem; ako ga budeš slušao, dobro ćeš proći*) (Soljačić, 1939: 30). U ovim primjerima umjesto futura I. uzima se prezent svršenih glagola, a umjesto futura

II. prezent trajnih glagola. Ista su pravila o pisanju futura I u *Gramatici* (1931: 550 – 555). I Soljačić i Maretić pišu zajedno infinitiv na *-ti* i enklitičke oblike *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će (čuvaću, biće)*.

g) Buduće svršeno vrijeme (futura II. – egzakti) upotrebljava se samo u zavisnim rečenicama, i to uglavnom vremenskim, pogodbenim, poredbenim, dopusnim i odnosnim (*kad budeš prolazio šumom, čuvaj se razbojnika; ako ti ko bude nudio novaca, uzmi; što više budeš mislio, kasnije ćeš se odlučiti; ako se i budeš mučio, nećeš stići cilju; koji se budu trudili, dobiće plaću svoju*) (Soljačić, 1939: 31). O futura II. Maretić ne piše u posebnom poglavlju, nego tek na kraju poglavlja o futura I i objašnjava kako futura II. nastaje kad se glagoli *dati, htjeti, imati, moći, smjeti, znati* združuju s oblicima *budem, budeš...* (npr. *znadbudem*) (Maretić, 1931: 556). Soljačić te oblike ne piše zajedno.

h) Zapovjedni način (imperativ) često se tvori s *da* i prezentom uz riječi *nemoj, nemojte (nemoj da sviraš!)*, ali uz te je riječi bolje koristiti neodređeni način (*nemoj svirati!*) (Soljačić, 1939: 31). Opširnije je imperativ opisan u Maretićevoj gramatici: „Temeljno je značenje imperativa želja, a zapovijed je oštro izrečena želja“ (Maretić, 1939: 536).

i) Pogodbeni način (kondicional) često se rabi u rečenicama kojima se izriče prošlost (*mi bismo se često sastajali te bismo govorili o stvarima koje su nas obojicu zanimalo*) (Soljačić, 1939: 31). Maretić (1931: 545) dodaje da postoje dva kondicionala: kraći (*čuvao bih*) koji se uzima za sadašnjost i prošlost, a osnovna su mu značenja želja i mogućnost i dulji (*bio bih čuvao*) koji se uzima samo za prošlost, a osnovno mu je značenje mogućnost.

j) Glagolski prilog sadašnji nekada je bio pridjev i sklanjao se, a danas se ne sklanja. Nije pravilno reći npr. *pripadajućeg dijela, putujućih ljudi*, nego to treba razvezati rečenicom i reći: *dijela koji (meni) pripada, ljudi koji putuju* (Soljačić, 1939: 31).

k) Neodređeni način (infinitiv) nikada se ne smije upotrebljavati s prijedlogom *za* (nije dobro: *nije lako za pamtiti*, nego: *nije lako pamtiti* ili *za pamćenje*) (Soljačić, 1939: 32). Maretić ovo pravilo ne navodi. Kada se glagoli *čuti, gledati, opaziti, vidjeti* uzimaju u svom pravom značenju, onda se umjesto infinitiva upotrebljava prezent s prilogom *gdje* (*vidim ga gdje ide*) (Soljačić, 1939: 32).

l) Pasiv ili trpni lik ne treba upotrebljavati uz akuzativ objekta (ne valja: *pšenicu se mlati, kuću se gradi*, nego treba reći: *pšenica se mlati; kuća se gradi*) (Soljačić, 1939: 32 – 33). Ovu normativnu preporuku Maretić ne navodi.

6. Prilozi

Najviše se griješi pri uporabi mjesnih priloga *kuda* i *kamo*. *Kuda* označuje pravac (*Kuda ideš? Putem.*), a *kamo* cilj (*Kamo putuješ? U Ameriku.*) (Soljačić, 1939: 33). Isto je pravilo i u Maretića (1931: 418), iako je poglavlje o prilozima vrlo šturo obrađeno. Prilog *ne*⁹ piše se s imenicama, pridjevima, glagolskim pridjevima trpnim, prilozima i glagolima kada *ne* ne poriče radnju, nego im daje novo značenje (*neprijatelj, nemio, neugodno, nestati*) (Soljačić, 1939: 33). Taj se *prilog* piše zajedno i u glagola *nemam, nijesam, nemoj, neću*.

7. Veznici (ili svezice)

Opširnije o veznicima Soljačić piše kod sintakse rečenica (1939: 35 – 41), a u ovom dijelu *Savjetnika* spominje samo uporabu sastavnih veznika. Sastavni veznik *i* upotrebljava se između dvaju prijedloga samo kada i jedan i drugi prijedlog imaju više od jednog sloga i slažu se s istim padežom (*oko i iza Splita*). Nije pravilno reći *u i izvan škole* nego *u školi i izvan nje* (Soljačić, 1939: 33). Sastavni veznici *pa* i *te* vežu samo glagole (*idi pa uzmi*), a veznik *ni* služi za pojačavanje riječi u rečenici (*ni on to ne zna*), ali ga nije dobro koristiti za pojačavanje zanijekanih glagola (*za njega niko ni ne mari*; pravilnije je reći: *za njega niko i ne mari*) (Soljačić, 1939: 34). Isto o sastavnim veznicima piše i Maretić (1931: 457 – 459).

8. Prijedlozi

Prijedlozi *na, o, po, pri, pro, su* umanjuju značenje riječi (*napukao, podobar, priprost, prosjed, sulud*), a *pra, pre, raz* pojačavaju značenje riječi (*prastar, preslab, razdor*) (Soljačić, 1939: 34). Ovo pravilo Maretić ne spominje.

4.2.3. Rečenice

Nezavisne rečenice Soljačić (1939: 35) naziva *naporednim rečenicama*, a Maretić (1931: 406) *usporednim*. U ovom će se poglavlju usporediti sintaktičke normativne preporuke dane u *Savjetniku* s preporukama u *Gramatici*.

a) Sastavna rečenica veže se veznicima: *i, pa, te, ni, niti*. Kada se u rečenici više riječi spaja veznikom *i*, onda on može biti pred svakom osim prve, samo pred zadnjom i ni pred kojom

⁹ U suvremenom hrvatskom jeziku *ne* je čestica, a ne prilog.

(*mi uzimamo novce, i pšenicu, i raž, i zob, i vunu i vino*) (Soljačić, 1939: 35 – 36). O sastavnim veznicima piše i Maretić (1931: 457 – 459).

b) Suprotna rečenica veže se veznicima: *a, a ono, a to, ali, da, i, ipak, kad, kad ali, kad, li, nego, no, opet, pa, pak, samo, ta, već*. Veznik *ali* uvijek mora stajati na početku rečenice, a kada je u glavnoj rečenici *ne samo*, a nezavisna počinje veznikom *nego* ili *već*, onda se ne odvaja zarezom (*on je ne samo ukrao kruške iz mogega vrta nego ih je u mojoj kući i prodao*) (Soljačić, 1939: 36). Nema razilaženja između Soljačića i Maretića (1931: 459 – 462) glede suprotnih rečenica.

c) Rastavna rečenica veže se veznikom *ili*. Nije dobro upotrebljavati veznik *ali* umjesto *ili* (*daj mu plaću, ali ga otpusti*, pravilnije je: *daj mu plaću ili ga otpusti*) (Soljačić, 1939: 36). Maretić (1931: 462) dodaje još rastavne veznike *ali, ta i ja* (iz turskoga jezika).

d) Zaključna rečenica veže se veznikom *dakle* (Soljačić, 1939: 37). Isti je veznik i u Maretića (1931: 463).

e) Izuzetna rečenica veže se veznicima: *do, nego, osim, samo, samo što, tek što, već ako* (Soljačić, 1939: 37). Maretić (1931: 463) dodaje još veznik *te* koji se vrlo rijetko koristi i *tek* koji dolazi iz turskoga jezika.

Među zavisne rečenice Maretić (1931: 406) navodi: odnosne, namjerne, izrične, uzročne, posljedične, pogodbene i dopusne, a Soljačić (1939: 37 – 40) dodaje još vremenske, načinske i upitne rečenice.

a) Namjerna rečenica izriče namjeru subjekta glavne rečenice. Zamjenjuje priložnu oznaku uzroka i ne odjeljuje se zarezom kada stoji ispred glavne rečenice, ali se odjeljuje zarezom kada stoji iza glavne (*da bi se bolje snašao, ja sam mu dao pismo za gospodina Dujmovića*, ali: *dao sam mu pismo za gospodina Dujmovića da bi se bolje snašao*) (Soljačić, 1939: 37). Namjerni su veznici u *Gramatici: da, eda, kako, li, neka* (Maretić, 1939: 1931: 463).

b) Vremenska rečenica stoji prema glavnoj kao adverbna oznaka vremena pa se ne odjeljuje zarezom od glavne, ali kada dolazi ispred glavne rečenice, onda se od nje odjeljuje zarezom (*opazio sam ga kad sam došao kući*, ali: *kad sam došao kući, opazio sam ga*) (Soljačić, 1939: 37). Vremenski su veznici u *Gramatici: čim, dok (dokle), istom, kada (kad), kako, pošto, što, tek što* (Maretić, 1931: 464).

c) Načinska rečenica zamjenjuje adverbnu oznaku načina pa se odjeljuje zarezom samo kada je premetnuta, odnosno kada je na prvome mjestu (**kako prostreš, tako ćeš i leći**, ali: **leći ćeš kako prostreš**) (Soljačić, 1939: 38). Načinski su veznici: *kako, kao da, kanda, kao što, što* (uz komparativ), *kao kad* (način, vrijeme, usporedba). Načinskim rečenicama pripadaju poredbena (veznici: *nego, nego što, nego da, negoli*) i zaključno-poredbena (veznici: *kamoli, akamoli, nekmoli, anekmoli*) rečenica. Poredbena se nikada ne odjeljuje zarezom od glavne rečenice (*više um zamisli nego more ponese*), a zaključno-poredbena uvijek (*ne može ni duga platiti, akamoli kuću kupiti*) (Soljačić, 1939: 38).

d) Izrična se rečenica odjeljuje od glavne samo kada je premetnuta, a to je vrlo rijetko (*čini se da će majka ozdraviti*) (Soljačić, 1939: 38). Izrični su veznici u *Gramatici*: *da, e, kako, gdje* (Maretić, 1931: 468).

e) Odnosna rečenica počinje zamjenicama: *tko, što, koji, čiji (čij)*, zamjениčkim pridjevima *kakav* i *kolik* te odnosnim priložima mjesnoga značenja: *kamo, kud, otkud, gdje*. Zarezom se odvaja samo kada je na prvom mjestu (**ko pobijedi, dobiće pehar**), inače ne (*dobiće pehar ko pobijedi*) (Soljačić, 1939: 38 – 39).

f) Upitna rečenica nastaje tako da se upitna rečenica učini zavisnom o drugoj rečenici (*Je li došao? – Ne znam je li došao.*). Iza takvih se upitnih rečenica ne piše upitnik (Soljačić, 1939: 39). Upitni su veznici u *Gramatici*: *ali, da, dali, eda, edali, li, zar* (Maretić, 1931: 474).

g) Uzročna rečenica izriče uzrok koji se odnosi na cijelu glavnu rečenicu i od nje se odvaja zarezom. Uzročni su veznici: *jer, budući da, kako, što, kad* (**budući da nije došao, rasprava se odgađa**) (Soljačić, 1939: 39). Isto o uzročnim rečenicama piše i Maretić (1931: 406).

h) Pogodbena rečenica uvijek se odvaja zarezom jer se pogodba tiče cijele glavne rečenice. Postoje tri vrste pogodbenih rečenica. Jedne su stvarne (realne) koje vežu veznici *ako* i *li* (**ako dođeš, vidjećeš moj vinograd; dođeš li, vidjećeš moj vinograd**). Druge su moguće (potencijalne) koje dolaze uz veznik *ako*, a kondicional je u glavnoj i zavisnoj rečenici ili samo u zavisnoj (**ako bi te pitao gdje sam, reci mu da sam kod kuće**). Treće su nestvarne (irealne) koje vežu veznici *da* za prošlost i sadašnjost uz koji dolazi kondicional u glavnoj rečenici, a obično vrijeme u zavisnoj (**da sam znao, bio bih došao**) i *kad* za sadašnjost uz koji dolazi kondicional u obje rečenice (**kad biste bili vrijedni, ne biste bili bez posla**) (Soljačić, 1939: 40). Pogodbeni su veznici u *Gramatici*: *ako, budi, da, kada, li, što* (Maretić, 1939: 470).

i) Posljedična rečenica izriče posljedicu glavne rečenice i od nje se odvaja zarezom, a poznaje se po tomu što se u glavnu rečenicu mogu umetnuti riječi *tako, takav, tolik, toliko*. Posljedični su veznici: *da, te* (*ponio se tako, da je svima omrznuo*) (Soljačić, 1939: 40). O posljedičnim rečenicama i veznicima isto piše i Maretić (1931: 406, 470).

j) Dopusna se rečenica odvaja zarezom od glavne rečenice. Glavna se rečenica osjeća kao suprotna zavisnoj rečenici. Dopusni su veznici: *iako, ako i, da i, ako, ma, makar, premda* (*iako si mudar, nećeš me prevariti*) (Soljačić, 1939: 40). Iste dopusne veznike navodi i Maretić (1931: 472).

4.2.4. Red riječi u rečenici

O redu riječi u rečenici u *Gramatici* stoji da „naš jezik pripada jezicima u kojima je red riječi dosta slobodan pa stoga nema puno sigurnih pravila za ovaj dio gramatike. U sigurna pravila spadaju ona koja se tiču namještaja glagola, zatim pravila o namještaju prijedloga i enklitika. Sigurno je pravilo i to da upitne zamjenice, upitni prilozi i veznici stoje na prvome mjestu u rečenici, npr. *ko više na ulici?*“ (Maretić, 1931: 387).

Slažući se s Maretićevim (1931: 388) normativnim preporukama, Soljačić piše da postoji gramatički i retorički red riječi. Gramatički je kada na prvome mjestu stoji subjekt, a na drugome predikat, odnosno u tom redu čovjeku koji piše ili govori sve su riječi jednako važne i on ne nastoji posebno istaknuti neki rečenični dio (*Čovjek je dobar*). Retorički je kada se taj red zbog isticanja izmijeni, točnije kada čovjek koji piše ili govori neku riječ ili rečenični dio stavlja na najvažnije mjesto u rečenici, a to je prvo i posljednje (*Dobar je čovjek?*) (Soljačić, 1939: 42).

Enklitike (nenaglašene riječi: *me, mi, me; te, ti, te; ga, mu, ga; je, joj, je; nas, nam, nas; vas, vam, vas; ih, im, ih; se, si; sam, si, je, smo, ste, su; bih, bi, bi, bismo, biste, bi; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će; veznik li*) ne mogu stajati na prvom mjestu u rečenici, nego one po gramatičkom redu dolaze odmah iza prve istaknute riječi: *Ja te pitam. Tvoj je put dug. Znaš li da mu je brat umro?* (Soljačić, 1939: 42 – 43). Nađu li se u rečenici dvije, tri ili više enklitika, one idu ovim redom: a) *li*, b) glagolske (osim *je* koja dolazi iza zamjeničkih enklitika), c) zamjeničke, i to po redu genitiv, dativ, akuzativ: *Divne li si im ruže poklonio! Ja ću mu ga*

večeras pokazati! (Soljačić, 1939: 43). O enklitikama Maretić (1931: 111) piše da su to riječi bez akcenta, a izgovaraju se zajedno s riječima koje pred njima stoje.

4.2.5. Sročnost (kongruencija)

Sročnost (kongruencija) slaganje je riječi u rečenici u licu, broju, rodu i padežu (Soljačić, 1939: 43). Opširnije od Soljačića o sročnosti piše Maretić (1931: 366 – 387), ali se on i Soljačić ne razilaze u pravilima.

1. Slaganje u licu odnosi se na slaganje većeg broja subjekata s predikatom. Kada u rečenici ima više subjekata različitih lica, predikat mora biti u množini i u važnijem licu, a prvo je lice važnije od drugog, drugo od trećeg (*ja, otac i majka **podosmo** u Beograd*) (Soljačić, 1939: 43 – 44). Postoje i imenice koje su po značenju muškog roda, a po obliku ženskog pa se one u jednini slažu kao imenice muškog roda, a u množini kao imenice ženskog roda (*naš vojvoda – naše vojvode*) (Soljačić, 1939: 44). Također, imenice koje u prenesenom smislu imaju značenje muške osobe, mogu se u jednini slagati kao imenice ženskog roda (*velika varalica*) (Soljačić, 1939: 44).

2. Slaganje u broju Soljačić započinje opisom slaganja subjekta u jednini s predikatom u jednini (*čovjek snuje, Bog određuje*). Kada rečenica ima više subjekata u jednini iza kojih stoji predikat, on je tada uglavnom u množini (*Luka i Ivan mogu platiti*) (Soljačić, 1939: 44). „Kad rečenica ima više subjekata, a dio predikata je imenica, onda spona (kopula) mora biti u množini, a imenica može biti i u jednini i u množini: Nepovjerenje i mržnja veliki su neprijatelji (ili neprijatelj) našega napretka“ (Soljačić, 1939: 44).

3. Slaganje u rodu odnosi se na slaganje subjekata različitih rodova s predikatom. Kada su subjekti različita roda u jednini ili množini, predikat je u muškom rodu (*svi su nastradali, samo su se **otac i dijete** nekim čudom **spasili***), a kada su dva subjekta srednjeg roda u jednini, onda je predikat u množini muškog roda (***jagnje i dijete slični** su dušom*) (Soljačić, 1939: 46).

U poglavlju *Gramatika* Soljačić i Maretić razlikuju se u nekim normativnim preporukama. Uočljiva je razlika u nazivlju, primjerice Soljačić koristi naziv *dual* ili *dvojina*, Maretić samo *dual*; Soljačić nezavisne rečenice naziva još i *naporednim*, a Maretić *usporednim*; Soljačić piše o *posvojnim* ili *prisvojnim zamjenicama*, Maretić samo o *posvojnim*. Razlika je i u tvorbi nekih glagolskih oblika pa tako, pišući o tvorbi prezenta, Soljačić ne spominje *historički prezent* i ne razlikuje pravu od neprave sadašnjosti. Kada objašnjava tvorbu perfekta, Soljačić ne navodi razliku između *I. i II. perfekta* i ne piše o tvorbi *preterito-perfekta*, a o tomu Maretić piše. Također, pri tvorbi futura II. Maretić zajedno piše glagole poput *znadbudem*, a Soljačić odvojeno. Maretić navodi dvije vrste kondicionala (kraći i dulji), Soljačić ne.

4.3. PRAVOPIS

U ovom dijelu *Savjetnika* Soljačić (1939: 47 – 58) se bavi sljedećim pravopisnim pitanjima: velikim i malim početnim slovom, pisanjem složenica i tuđih riječi, prenošenjem slogova u drugi redak te interpunkcijskim znakovima oslanjajući se pritom na *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.* iz 1929. godine, kao i na *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* Dragutina Boranića iz 1930. godine. U potpoglavljima koja slijede detaljnije se opisuje svako pravopisno pitanje.

4.3.1. Veliko i malo slovo

U ovom potpoglavlju prvo donosim Soljačićeva pravila o pisanju velikog i malog slova, a nakon toga zaključujem kako je o ovom pravopisnom pitanju pisao Boranić te ima li razlike između normativnih preporuka.

Soljačić navodi uporabu velikoga slova:

1. na početku članaka i natpisa (*P. Preradović napisao je ep Prvi ljudi*) (Soljačić, 1939: 47).
2. iza dvije točke kad se navodi upravni govor (*Mudrac smiješeći se tiho govoraše: „Da su knjige, nigda ih ne bi čitao.“*) (Soljačić, 1939: 47).
3. iza natpisa pisma može se pisati i uzvičnik i zarez poslije kojih slijedi veliko slovo (*Dragi brate, Već sam ti prije osam dana javio...*) (Soljačić, 1939: 47).
4. vlastita imena životinja (*Stela – kobila*) i pridjevi na *-ov, -ev, -in* koji su izvedeni od tih imena (*Stelina lađa*) (Soljačić, 1939: 48).
5. pridjevi i brojevi uz imena velikih ljudi iz povijesti (*Petar Drugi*) (Soljačić, 1939: 48).
6. imena ljudi izvedena od geografskih imena (*Zagrepčanin*) (Soljačić, 1939: 48).
7. svi dijelovi od kojih su sastavljena geografska imena (*Dugo Selo*). Ako se prvi dio ne sklanja, između oba se dijela piše vezica (*Šar-Planina*) (Soljačić, 1939: 48).
8. imena božanstava i njihovi pridjevi (*Bog – Božji, Alah – Alahov*) (Soljačić, 1939: 48).

9. riječi iz počasti i titule (*Poslao sam Vam, Sveti Otac Papa*) (Soljačić, 1939: 48).
10. opće imenice koje zamjenjuju vlastito ime (*gospodin Ministar*) (Soljačić, 1939: 48).
11. direktno obraćanje (*Oprostite, Gospodine Bane*) (Soljačić, 1939: 48).
12. imena praznika i svetkovina (*Božić, Uskrs*). U sastavljenim imenima praznika i svetkovina velikim se slovom piše samo prvi dio (*Velika srijeda*) (Soljačić, 1939: 48 – 49).
13. imena planeta i pridjevi izvedeni od njih (*Mars – Marsov*) (Soljačić, 1939: 49).
14. imena ulica, ako je riječ *ulica* na prvom mjestu (*Ulica Ferde Livadića*, ali: *Duga ulica*) (Soljačić, 1939: 49).
15. imena listova (*Pravda*); ako su složena, samo se prva riječ piše velikim slovom (*Jutarnji list*) (Soljačić, 1939: 49).
16. imena knjiga, ustanova, društava (*Porušeni ideali, Zagrebačka općina, Društvo za zaštitu životinja*) (Soljačić, 1939: 49).
17. pokraćeni naslov (*Akademija – Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*) (Soljačić, 1939: 49).

Malo slovo piše se u sljedećim slučajevima:

1. iza rednih brojeva (Soljačić, 1939: 47).
2. pridjevi na *-ski* koji su izvedeni od vlastitih imena, ali imaju opće značenje (*platonaska ljubav*) (Soljačić, 1939: 48).
3. pridjevi izvedeni od geografskih imena (*zagrebački*) (Soljačić, 1939: 48).
4. božanstva kao opća imenica (*bog Merkur, božica Dijana*) (Soljačić, 1939: 48).
5. pridjevi nastali od imena praznika i svetkovina (*božićni, uskršnji*) (Soljačić, 1939: 49).
6. imena dana, mjeseci, godišnjih doba (*utorak, siječanj, proljeće*) (Soljačić, 1939: 49).
7. oznake narodnosti i vjere (*slovenstvo, pravoslavlje*) (Soljačić, 1939: 49).
8. imena pristalica pojedinih ljudi (*franjevac, radićevac, budist*) (Soljačić, 1939: 49).

Sva navedena pravila o pisanju velikog i malog slova donosi i Boranić (1930: 35 – 40) iz čega se zaključuje da se Soljačić pridržavao Boranićeva pravopisa. Ipak, Boranić opširnije piše o ovom pravopisnom pitanju pa se u njegovu pravopisu nalaze i neka pravila koja Soljačić ne spominje, kao npr. pravilo da se velikim slovom pišu osobna imena i prezimena (*Vatroslav Lisinski*) i opće imenice kada postanu sastavni dio imena (*Kraljević Marko*) (Boranić, 1930: 36). Malim se slovom pišu prezimena koja su dobila opće značenje (*Volta – volt*) (Boranić, 1939: 37) te različiti pokreti i ratovi (*ilirski pokret, svjetski rat*), pridjevi *sveti, blaženi* ispred imena Božjih ugodnika (*sv. Ćiril, bl. Stanislav*), kao i imeničke oznake (*doktor, inženjer*) (Boranić, 1930: 40).

Postoji jedno pravilo kada je dopušteno pisanje i velikog i malog slova: u počecima stihova (Soljačić, 1939: 47). U tom se pravilu Soljačić ne razilazi od Boranića (1930: 35).

Važno je napomenuti da je Boranić svoje izdanje *Pravopisa* prilagodio *Uputstvu*, ali je sačuvao i neka hrvatska obilježja, a to je nabolje vidljivo u primjerima osobnih imena i prezimena. Naime, u *Uputstvu* su navedena samo imena srpskih književnika i junaka poput Sime Milutinovića, Petra Petrovića Njegoša ili Kraljevića Marka, dok Boranić navodi i imena hrvatskih skladatelja i pjesnika kao što su Vatroslav Lisinski i Petar Preradović. Soljačić postupuje poput Boranića i uglavnom donosi primjere slične Boranićevim.

4.3.2. Pisanje složenica

Boranić propisuje da „dvije riječi ili više njih čine složenicu i pišu se zajedno ako se koja od njih samostalno ne govori: *danaske, njojzi, dadbudem, možda, jugoistok, dovijek, odmah* ili ako koja od njih promijeni svoje pravo značenje: *uoci, bogme, nase, Pustopolje*“ (Boranić, 1930: 41). U poglavlju o pisanju složenica Soljačić ne odstupa od Boranićeva pravopisnoga propisa.

Soljačić (1939: 49) navodi, oslanjajući se na Boranićev *Pravopis* (1930: 41), da se imenice pišu s prijedlogom (*beskičmenjak*), ali i s negacijom *ne* (*nevjernik*). Boranić (1930: 42) dodaje da se *vezicom* združuju imenice od kojih se svakoj osjeća pravo značenje, ali se prva ne sklanja. Takve su složenice one u kojima se izriče zajedništvo (*Šurmin-Bosanac: Čitanka staroslovenska* – sastavili su je Šurmin i Bosanac), zatim složenice u kojima je jedna

imenica dodatak drugoj (*rak-rana*) te složenice u kojima je prvi dio imenica, a ne pridjev (*paun-pero* umjesto *paunovo pero*). Navedenoga pravila u Soljačića nema.

Pridjevi se također pišu s negacijom *ne* (*nehotičan*) i s prijedlogom (*prastar*). Sa spojnicom se, odnosno vezicom združuju dva pridjeva koja se nalaze jedan pokraj drugoga i imaju svoje pravo značenje, ali se prvi ne sklanja (*talijansko-hrvatski rječnik*). U slučaju kad oba pridjeva imaju samo jedno značenje, pišu se zajedno (*svijetloplava boja*) (Soljačić, 1939: 50). Ista su pravila o pisanju pridjeva i u Boranićevu *Pravopisu* (1930: 42 – 43).

Zamjenice složene s prijedlogom *po* i riječima *i*, *ne*, *ni*, *sva*, *no* pišu se zajedno (*pogdjekoji*, *pokoji*, *išta*, *nekoliko*, *nikoji*, *svaki*, *štono*) (Soljačić, 1939: 50). Odvojeno se zamjenice pišu ako su *ne* i *ni* negacije (*ne koliko*, *nego kakovih*; *ne zna ni koji su to ljudi ni kako se zovu*) i ako *po* sačuva svoje značenje (*po koji put to ja već tebi kažem?*) (Soljačić, 1939: 50). Zajedno s prijedlozima ne smiju se pisati oblici *nj* i *mnom* (*za nj sam uzeo odijelo*, *išao je sa mnom*) (Soljačić, 1939: 50). Boranić (1930: 43) dodaje i pravilo koje Soljačić nema, a to je pisanje zamjenice složene s riječcom *god* (*godđ*) koja zamjenici, zapravo, daje neodređeno značenje i nije naglašena (*kogod*, *štogod*, *kojigod*). Ali ako je značenje distributivno, odnosno neograničeno, onda je *god* naglašeno i piše se odvojeno od zamjenice (*što god jedeš*, *drobi*) (Boranić, 1930: 44).

Brojevi se pišu zajedno po općim pravilima (*dvjesta*, *obadvije*) ili kada su složeni s riječima *put* i *red* (*jedared*, *triput*, *mnogoput*, *višeput*, ali i *tri puta*, *mного puta*, *više puta*) (Boranić, 1930: 44). Soljačić ne spominje slaganje brojeva s riječju *red*, samo navodi primjere brojeva koji su složeni s riječju *put* (*dvaput*, *triput*; *dva puta*, *tri puta*) (Soljačić, 1939: 50). Pravilno je pisati *nijedan*, ali kada je *ni* posebno naglašeno, piše se odvojeno (*ni jedan*) (Soljačić, 1939: 50). I Boranić navodi da se *nijedan* piše zajedno, osim u slučaju kada oba dijela čuvaju svoja osobita značenja (*ni jedan jedini put*) (Boranić, 1930: 44).

Glagoli se pišu s prijedlozima (*izići*, *othraniti*, *podleći*) (Soljačić, 1939: 50). Negacija *ne* piše se samo u nekoliko glagola (*nemoj*, *nijesam*, *neću*, *nemam*) (Soljačić, 1939: 51). Kod glagola *nestati*, *nestajati*, *nedostati*, *nedostajati* riječca *ne* ne poriče radnju, nego im daje novo značenje i zato se piše zajedno (Soljačić, 1939: 51). Isto je i s glagolima u Boranićevu pravopisu, ali Boranić navodi i neka pravila koja Soljačić nema. Naime, glagoli se pišu s riječcom *de(r)* u završetku imperativa (*dajde!*, *upitajder!*, *reciderte!*), a ako *de* stoji ispred imperativa, piše se odvojeno od njega (*de upitaj!*, *de recite!*) (Boranić, 1930: 45). Zatim glagoli složeni s pomoćnim glagolom koji u futuru stoji odmah iza okrnjenog infinitiva

također se pišu zajedno (*daću* od *datću*, *nosićeš* od *nositćeš*, *plešćemo* od *plestćemo*) (Boranić, 1930: 45), a kada pomoćni glagol stoji ispred infinitiva ili iza infinitiva na *-ći*, piše se odvojeno (*ja ću nositi*, *doći će*, *reći ćemo*) (Boranić, 1930: 46). Sastavljeno pisanje futurskih sastavnica u skladu je s *Uputstvom*, a usuprot Broz-Boranićevoj tradiciji pisanja. Zajedno se pišu i glagoli složeni s *budem* i krnjim infinitivom (*dadbudem*, *htjedbudeš*) (Boranić, 1930: 46). Ni to pravilo Soljačić ne preuzima.

Prijedlozi se pišu zajedno kad su složeni od dva prijedloga (*ispod*, *iznad*, *ponad*, *izvan*, *između*, *zaradi*, *posred*) te od prijedloga i imenice (*uime*, *uoči*, *nakraj*, *namjesto*, *nadomak*) (Boranić, 1930: 46). Razlika je između Boranića i Soljačića u tomu što Soljačić navodi samo pisanje prijedloga s imenicom (*uime honorara*, *uoči Božića*) (Soljačić, 1939: 51).

Veznik složen s veznikom *li* piše se zajedno s njim (*ali*, *negoli*, *kadli*) (Soljačić, 1939: 51). Pravilno je odvojeno pisati *da li* i *je li* te *budući da* (ne *budući*) i *iliti* (ne *ili ti*) (Soljačić, 1939: 51). Boranić isto piše o veznicima, ali dodaje i neka pravila koja Soljačić ne spominje, kao npr. da se veznici pišu zajedno kada su složeni s veznikom *da* (*premda*, *kanda*, *dabogme*), zatim kada su složeni s riječcama *no* i *ti* (*kadno*, *gdjeno*, *niti*, *iliti*) i s riječcom *god* (*god*) koja vezniku daje neodređeno značenje i nije naglašena (*gdjegod*, *kadgod*) (Boranić, 1930: 47).

Pravilo o pisanju priloga iscrpnije je objašnjeno u *Pravopisu* nego u *Savjetniku*. Boranić (1930: 47 – 49) navodi da se prilozima pišu zajedno kad su složeni od:

1. dva priloga (*gdjegdje*) ili priložnih riječca *i*, *ne*, *ni*, *po* i priloga (*nigdje*),
2. prijedloga i priloga (*zacijelo*, *dokad*, *otkako*, *nadesno*, *uopće*),
3. prijedloga i zamjenice (*zašto*, *zato*, *međutim*, *stoga*, *sasvim*),
4. prijedloga i imenice (*nizbrdo*, *natrag*, *napamet*, *doduše*, *otprilike*).

U *Savjetniku* nedostaje pravilo o sastavljenom pisanju prijedloga i imenice.

U većini slučajeva Boranić se u svom *Pravopisu* iz 1930. priklanjao pravilima koja su donesena *Uputstvom*, a istih se pravila onda pridržavao i Soljačić. Premda je Boranić nekoliko godina ranije strogo upozoravao i isticao u *Pravopisu* iz 1923. što je pogrešno pisati, pravopisna je rješenja ipak morao prilagoditi *Uputstvu*.

4.3.3. Pisanje tuđih riječi

Prema *Uputstvu* „tuđe reči koje književnici pozajmljuju pišu se onako kako se u jeziku od kojega se pozajmljuju izgovaraju. Ako naš jezik nema slova i glasova kojima bi se transkribovali glasovi i slova drugih jezika, oni će se obeležiti najbližim glasovima našeg jezika“ (*Pravopisno uputstvo...*, 1929: 768).

Soljačić (1939: 51), držeći se navedenoga pravila iz *Uputstva*, navodi da se tuđa imena mogu pisati onako kako se pišu u jeziku iz kojega su uzeta (*Pasteur, Genova*) ili onako kako se izgovaraju u jeziku iz kojega su uzeta (*Paster, Đenova*). Soljačić dodaje da je dobro u zagradu staviti i fonetski oblik kada bi mogla nastati sumnja o pravilnom izgovoru tuđe riječi, npr. *Shakespeare (Šekspir)* (Soljačić, 1939: 51). Isto pravilo o pisanju tuđih riječi donosi i Boranić (1930: 49 – 51) u svom pravopisu. Dakle, Soljačić i Boranić dopuštaju oba načina pisanja stranih imena, za razliku od Srba koji dopuštaju samo pisanje po izgovoru (fonetsko).

Tuđi glasovi koje naš jezik ima bilježe se našim glasovima, a one glasove kojih naš jezik nema treba bilježiti najbližim našim glasovima: *Kyros – Kir, Nancy – Nansi, Carlo – Karlo* (Soljačić, 1939: 52). Isto je i u Boranića (1930: 50).

Od udvojenih se suglasnika piše samo jedan: grč. *Attikê – Atika*, lat. *passivum – pasiv*, fran. *perron – peron*, rus. *poddanik – podanik* (Boranić, 1930: 51). Imenice ženskoga roda na *e* ili *o* prelaze u *a*: fran. *affaire – afera*, grč. *Kalypso – Kalipsa* (Boranić, 1930: 52). Navedena pravila Soljačić ne spominje.

Također, provodi se i jednačenje suglasnika po zvučnosti u vezama zvučnih i bezzvučnih suglasnika. „Ako se nađe zvučni pred bezzvučnim suglasnikom, mijenja se u svoj bezzvučni par: *absolutan – apsolutan*, i obrnuto: bezzvučni pred zvučnim mijenja se u svoj zvučni par: *ekzistencija – egzistencija*“ (Soljačić, 1939: 52). Jednačenje suglasnika po zvučnosti spominje i Boranić (1930: 51).

Nepostojano *a* umeće se između dvaju krajnjih suglasnika ako je prvi od njih *t, d, k, g, p, b*, a drugi *r, l, m, n*: grč. *Aleksandr-os – Aleksandar*, lat. *Petr-us – Petar*, rus. *Dnepr – Dnjepar*. Također, ako je na prvom i drugom mjestu neki od suglasnika *t, d, k, g, p, b*, između njih može doći nepostojano *a*: *perfekt – perfekat, fakt – fakat, dijalekt – dijalekat* (Boranić, 1930: 51 – 52). Ovo pravilo isto je i u Soljačića (1939: 52).

Slavenska prezimena na *-i* sklanjaju se kao određeni pridjevi: *Lisinski – Lisinskoga*, a neslavenska prezimena na *-i* sklanjaju se kao da završavaju na *-ij*: *Papini – Papinija* (Soljačić, 1939: 52). Isto je pravilo i u Boranića (1930: 54). Također, slavenska prezimena na *-ič* treba tako i pisati: *Gregorič, Matjašič, Nikolajevič* (Soljačić, 1939: 52). I Boranić (1930: 50) navodi da se krajnje *č* slavenskih prezimena ne mijenja u *ć*.

Ako je na kraju riječi naglašeni samoglasnik, na njega se navezuju naši padežni nastavci za muški rod: *Peru – Perua – Peruu*. Isto je i kada krajnje *e* nije naglašeno: *Dante – Dantea – Danteu* (Soljačić, 1939: 52). U završecima *ao* ili *eo* ostaje u osnovi samo *a* ili *e*: *Bilbao – Bilbaa, Borneo – Bornea* (Soljačić, 1939: 52). U navedenim pravopisnim pitanjima sklonidbe stranih imena Soljačić se ne razlikuje od Boranića (1930: 53).

Dakle, nema razlike između Boranića i Soljačića glede pisanja tuđih riječi. Jedina je razlika to što Boranić opširnije piše o ovom pravopisnom pitanju i donosi neka pravila kojih u Soljačića nema, npr. pisanje udvojenih suglasnika i krajnje *e* ili *o* tuđih imenica ženskoga roda koje se zamjenjuje našim završetkom *a*.

4.3.4. Prenošenje slogova u drugi redak

Kada je riječ o prenošenju slogova u novi redak, Soljačić navodi pravila kakva su i u *Uputstvu (Pravopisno uputstvo..., 1929: 750 – 752)* i u Boranićevu pravopisu (1930: 77 – 79). Navodi sljedeća pravila:

1. Jedan samoglasnik ne prenosi se u drugi redak (nije dobro *ču-o*, ali je dobro *u-bio*).
2. Kada se dva samoglasnika nađu jedan pokraj drugoga, onda prvi samoglasnik pripada prvom slogu, a drugi drugom (*na-učiti*), ali dva se samoglasnika u tuđim riječima ne rastavljaju (*au-to*).
3. Suglasnik pripada drugom slogu kada se nađe između dva samoglasnika (*mi-lost*) (Boranić, 1930: 78).
4. Kada se dva suglasnika nađu jedan pokraj drugoga, onda prvi suglasnik pripada prvom slogu, a drugi drugom (*narod-ni*). Ali ako je prvi suglasnik *s*, *š*, *z* ili *ž*, onda oba pripadaju drugom slogu (*ka-sno, stra-šno, gro-zno, du-žna*). Isto pravilo vrijedi i ako je drugi

suglasnik *j, l, lj, r, v* (*dje-čji, se-dlo, ga-dljiv, i-kra, lo-kva*). Međutim, ako se navedeni suglasnici *j, l, lj, r, v* nađu jedan pokraj drugoga, onda ih treba rastaviti tako da jedan pripadne prvom slogu, a drugi drugom (*mar-ljiv*).

5. Kada se u jednoj riječi nađu tri uzastopna suglasnika, sva tri pripadaju drugom slogu (*proro-štvo, na-strijeliti*).

6. Kada se u jednoj riječi nađu četiri uzastopna suglasnika, prvi suglasnik pripada prvom slogu, a posljednja tri drugom (*sokol-stvo, bogat-stvo*).

7. „Složene se riječi dijele na slogove prema dijelovima od kojih su složene, ako se ti dijelovi osjećaju kao zasebne riječi: *naj-bolji, ne-vjera, golo-glav, Rado-slav, ob-javiti, po-čnem, ras-teći, us-tuk*.“ (Boranić, 1930: 79) Također, ako se u složenoj riječi neki dio više ne osjeća kao zasebna riječ, onda se ona rastavlja na slogove kao prosta riječ, npr. *ra-zum* (od *raz-um*) (Soljačić, 1939: 53 – 54).

4.3.5. Interpunkcije

U ovom dijelu Soljačić piše o sljedećim interpunkcijskim znakovima: *točka, dvije točke, zarez, točka i zarez, upitnik, uzvičnik, navodnici, prekidni i pravopisni znaci*. Boranić je u *Pravopisu* iz 1930. izostavio hrvatski naziv *razgoci* za *interpunkciju*, dok je u *Pravopisu* iz 1923. taj naziv bio primaran, a naziv *interpunkcija* tek naveden u zagradi. Leksik je u velikoj mjeri približio leksiku srpskoga jezika, odnosno jezika kojim je i napisano *Uputstvo*, a što je razvidno i u nazivoslovlju.

Budući da se, kao što je već rečeno, *Pravopisom* iz 1930. godine Boranić u većini slučajeva priklanjao pravilima *Uputstva*, ne čudi činjenica što upotrebljava naziv *tačka*. Soljačić (1939: 54) ipak bilježi *točka*. Boranić (1930: 59) navodi da se točka (*tačka*) bilježi na kraju proste ili složene rečenice (*Krv nije voda. Božić prođe, zima dođe.*), na kraju natpisa u tekstu (*Prvi ljudi. Napisao Petar Preradović.*) te iza skraćenih riječi, i to tako da se uzme samo prvo slovo (*g. gospodin*), dva prva slova (*br. broj*), tri i četiri prva slova (*dir. Direktor, prof. profesor*), kao i prvo i zadnje slovo ili prvo slovo i zadnji slog (*dr. doktor, gđica. gospođica*). Soljačić (1939: 54) dodaje da se *točka* ne piše iza potpisa te uz skraćenice koje

znače mjeru, novac i kemijske formule (*kg, km*), uz redne brojeve i ako se riječ skraćeno govori (*don, fra*).

Nadalje, Soljačić piše o *dvjema točkama*, a Boranić (1930: 72 – 73) o *dvjema tačkama* kojima se uvodi upravni govor (*I on mu uzbere od svojih krušaka pa mu da i reče: „Evo ti od mojih krušaka, od bratinskih ne mogu ti dati.“*), nabranje (*Kod nas su se istakli u lirici: Vraz, Preradović, Kranjčević, Domjanić, Vidrić itd.*), navođenje riječi koje izlaze iz onoga što se govori ispred dvije točke (*Bratić i sestra mu Milica pomažu: seka čisti orahe i lješnjake, a on najradije tuca šećer.*) i apodoza kod perioda (Soljačić, 1939: 54 – 55).

Zarez je u *Uputstvu* nazvan *zapeta*, a u *Pravopisu* Boranić (1930: 62) uz naziv zarez u zagradu bilježi i *zapeta*. Soljačić (1939: 55) piše da se zarezom odjeljuje vokativ od ostatka rečenice jer on nije njezin sastavni dio (*Nisam, brate, života mi moga!*). Također, zarezom se odjeljuju riječi koje nisu s rečenicom u uskoj vezi (*Ti si se, dakle, ipak usudio doći?*) (Soljačić, 1939: 55). Zarezom se odjeljuje i apozicija, ako stoji iza svoje imenice (*Ivan Babunović, profesor*) (Soljačić, 1939: 55). Sve se nezavisne rečenice zarezom odvajaju od glavne, osim kad je u glavnoj rečenici *ne samo*, onda se nezavisna suprotna rečenica koja počinje s *nego, već* ne odvoja zarezom (*on je ne samo mene prevario nego mi je i dijete izbio*) (Soljačić, 1939: 55). Uvijek se zarezom odvajaju uzročne, pogodbene, posljedične i dopusne rečenice, a namjerne, vremenske, načinske, izrične, odnosne i upitne samo kada su na prvom mjestu, odnosno u inverziji (Soljačić, 1939: 55). Boranić (1930: 62 – 63) dodaje da se zarezom odvoja i atribut ako je nezavisan o drugom atributu (*u starim, narodnim pjesmama često se spominje sunce*), zatim riječi u nabranju (*gledao sam redom naše livade, šume, vinograde*), kao i riječi u suprotnosti (*Bog je spor, ali dostižan*).

Točkom i zarezom, odnosno *tačkom i zarezom* prema Boranićevu pravopisu (1930: 71), rastavljaju se rečenice koje su u užoj vezi (*oni koji su pošli za zecom u potjeru, ne videći nigdje zeca, akamoli da su ga uhvatili, vide u gori gdje je netko zatrpao ugljevlje da mu se pod zemljom uređuje, te oni pođu k onome dimu; a kad dođu, nađu i one koji su već bili ubrali ražanj*), zatim se rastavljaju različite vrste u nabranju (*on je prodavao: goveda, koze, ovce; pšenicu, ječam, kukuruz; kruške, jabuke, šljive i sve što se može naći na selu*) te rečenice u nabranju (*tko misli da je pametniji od svih, taj je zaostao; i tko misli da će mu svi služiti, taj će na koncu služiti svakome*) (Soljačić, 1939: 55 – 56). Ista su pravila o pisanju *tačke i zarez* i u Boranića (1930: 71 – 72).

Upitnik se piše iza nezavisnog pitanja (*Jesi li se nagledao drage?*), a može se pisati i iza svakog samostalnog pitanja (*Koga tražiš po razboju mlada? Ili brata ili bratučeda?*) (Soljačić, 1939: 56). *Upitnik* se ne piše iza zavisne upitne rečenice (*Nikako se ne mogu domisliti zašto me zvao.*) (Soljačić, 1939: 56). Soljačićeva pravila o pisanju *upitnika* ne razlikuju se od Boranićevih (1930: 59 – 60).

Uzvičnik se može pisati i poslije uzvika, ali se uglavnom piše na kraju rečenice (*Majko – jao! ubi me na domu ili Jao, majko, ubi me na domu!*), i to na kraju rečenice kojom se izriče želja, zapovijed, dozivanje, proklinjanje, čuđenje, iznenađenje ili iza rečenice u kojoj je vokativ (Soljačić, 1939: 56). Ako je uzvikivanje pojačano, mogu se pisati dva *uzvičnika* (*Sjed', Osmane, okamenio se!!*), a ako je s uzvikom združeno i pitanje, onda se pišu i *uzvičnik* i *upitnik* (*Što si učinio?!*) (Soljačić, 1939: 57). Ista su pravila i u Boranića (1930: 60 – 61).

Soljačić (1939: 57) smatra da se između navodnika pišu upravni govor i upravno pitanje (*„Bako, pričaj nam onu lijepu o Crvenkapici!“ govori mali Luka. „A što ću sada?“ upita dječak.*) te tuđe riječi koje se ne ističu posebno, ali pisac svejedno želi da se zna da nisu njegove (*Neka on pazi da zlo ne dočeka, jer „tko bi gori, eto je doli, a tko doli, gore ustaje“.*). U romanima i pripovijetkama umjesto navodnika koristi se *crtica* (*– Pravedno stradam – reče junak.*) (Soljačić, 1939: 57). Također, napisana se riječ piše pod navodnicima ako se uzima u podrugljivom smislu ili ako treba prenijeti potpuno suprotno značenje (*On je „junak“ – kukavica*) (Soljačić, 1939: 57). Pravila o pisanju navodnika ista su i u Boranićevu pravopisu (1930: 75 – 76).

Prekidnim znakovima pripadaju i tri točke i crtica. Prekidanje misli označuje se točkama (*Ja sam mislio... ali šta da kažem!*) (Soljačić, 1939: 58). Umetnute rečenice mogu se odvajati crticom i zarezom (*Koliko sam se god mučio – a mnogo sam se trudio – nijesam mu mogao dokazati da ne radi dobro.*) (Soljačić, 1939: 58). Crtica se piše i tamo gdje dolazi nešto neočekivano (*Carica otvori kutiju i u njoj nađe mjesto biserne ogrlice – žabu.*) (Soljačić, 1939: 58), kao i između brojeva umjesto prijedloga *do, od ... do, među* (*širok 40 – 45 metara, utakmica Jugoslavija – Ilirija, 1918 – 1928 godine*) (Boranić, 1930: 75). Zagrade (), [], { } su sporednijega značenja jer se u njih stavljaju riječi koje služe samo za objašnjenje ili popunjenje (Soljačić, 1939: 58). U Boranićevu pravopisu ne postoji naslov *Prekidni znakovi*. On crticu svrstava pod *interpunkcijske znakove* (Boranić, 1930: 73), a zagradu pod *pravopisne* (Boranić, 1930: 82). O trima točkama Boranić ne piše.

Na kraju Soljačić (1939: 58) piše o *pravopisnim znacima* i navodi kako se *akcenti* pišu samo kad se bez njih ne bi mogla razabrati razlika između pojedinih riječi, npr. *lùka* i *lúka*. Boranić (1930: 79 – 82) opširnije piše o *pravopisnim znacima* pa, osim *akcenata*, opisuje i *genitivni znak*, *točku*, odnosno *tačku*, *apostrof*, *vezicu* i *zgradu*.

4.4. PRAVOPISNI RJEČNIK

U trećem dijelu *Savjetnika*, koji nosi naziv Pravopisni rječnik, Soljačić abecednim redom donosi popis riječi. Njegov je rječnik obimom znatno manji od Boranićeva. Naime, Soljačićev rječnik broji 33 stranice, a Boranićev čak 156.

Razlike su vidljive i u opisu pojedinih natuknica, npr. Soljačić (1939: 59) donosi samo natuknicu *Afričanin*, a Boranić (1930: 87) *Afrika: Afričanin (Afrikanac), afrički (afrikanski)*. Dakle, Boranić se zalagao i za sufiks *-anac* u stanovnika država i kontinenata (*Amerikanac, Afrikanac*). Također, u Soljačićevu Pravopisnom rječniku nema natuknica osobnih imena, a Boranić (1930: 87) navodi čak i umanjence osobnih imena (npr. *Andrijica od Andrija, Anđelijica od Anđelija*). Potpuno ispravno u tvorbi imenica Soljačić (1939: 73) piše sufiks *-ik* (*kritik*), a Boranić (1930: 134) daje prednost sufiksu *-ik* iako navodi i sufiks *-ar (-jar)* (*kritičar; bolje kritik*). U tvorbi pridjeva od posuđenica Soljačić (1939: 59) daje prednost sufiksu *-ski* (*akademijski, akademiski*). Boranić preporučuje oblik *češki* (ne *česki*), ali i *pariski*, a Soljačić ne preuzima niti jedan od tih oblika nego navodi npr. *belgijski* i *belgiski* (Soljačić, 1939: 60).

Soljačić u svom rječniku ne navodi ni nazive mjeseci, dok Boranić (1930: 87) ima dvostruke nazive (*april, travanj*). Također, ako postoje dvije jednake natuknice, one u Boranićevu (1930: 88) rječniku imaju objašnjenje (npr. *Atlas, gora* i *atlas, zbirka geografskih karata*), a to u Soljačićevu rječniku nije slučaj. Uz pojedine natuknice Boranić donosi i broj stranice na kojoj se u njegovu *Pravopisu* o toj natuknici može saznati nešto više.¹⁰

Neke su mu riječi označene zvjezdicom, što znači da se ne bi trebale upotrebljavati u književnom jeziku (npr. **bjelanjak, dij. mj. bjelance*) (Boranić, 1930: 90), a takvih primjera u Soljačićevu rječniku nema. U Boranićevu (1930: 95) rječniku ima i nekih pogrešaka, npr. natuknica *carevati* i *carovati* ponavlja se dva puta u razmaku od samo nekoliko redaka.

Razlika je između Soljačićeva i Boranićeva (1939: 85 – 86) rječnika i u tomu što Boranićev rječnik sadrži popis uputnica kojih kod Soljačića nema. Navodim ih kako je u *Pravopisu*:

¹⁰ Na primjer: *-ač* 13. Sufiks *-ač* piše se u imenica muškoga roda koje su postale od glagolskih osnova: od *brijati: brijač*, od *mijenjati: mjenjač*, od *pokrivati: pokrivač* (Boranić, 1930: 13).

„1. U rječniku nema onakvih izvedenih riječi koje se pišu kao i osnovne od kojih su postale; tako na pr. nema riječi *djeverak*, *djeverstvo*, jer se pišu kao i osnovna riječ *djever*.

2. Glagolske imenice koje se pišu kao glagoli od kojih su izvedene nijesu zabilježene; tako na pr. nema riječi *čuvanje*, *oklijevanje*, jer se pišu kao i glagol *čuvati*, *oklijevati*.

3. Složene su riječi unesene u rječnik i onda kad se pišu kao i proste (poglavito u kojima su glasovi *č*, *ć*, *je*, *ije*); ne nađe li se ipak koja složenica, neka se potraži prosta riječ.

4. Uz infinitiv naveden je (obično skraćeno) i prezent kad bi mogla nastati sumnja o ispravnom liku; na pr. *opletati*: *oplećem*, *cjelivati*: *cjelivam*.

Glagoli na *-avati* redovno imaju prezent *-avam*: *obećavati*: *obećavam*; glagoli na *-ovati*, *-evati*, *-ivati* imaju prezent *-ujem*: *ljetovati*: *ljetujem*, *kraljevati*: *kraljujem*, *noćivati*: *noćujem*.

5. Riječi se tumače redovno radi pravopisnih potreba, a inače samo onda kad se mjesto tuđe, neobične ili pokrajinske riječi hoće istaknuti njena domaća, obična ili književna zamjena.

6. Riječi označene zvjezdicom * neka se ne upotrebljavaju u književnom govoru.

7. Brojevi pokazuju strane u „Pravilima“, a skraćenice znače: *adj.* adjektiv (pridjev), *adv.* adverb (prilog), *augm.* (augmentativno) (uvećano), *dat.* dativ (3 padež), *dem.* deminutivno (umanjeno), *dij.* dijalektički (u narječju), *gen.* genitiv (2 padež), *hip.* hipokoristički (odmila), *impf.* imperfektno (trajno), *instr.* instrumental (7 padež), *isp.* isporodi, *jed.* jednina, *kol.* kolektivno (zbirno), *komp.* komparativ (2 stepen), *lok.* lokativ (6 padež), *mj.* mjesto, *mn.* množina, *m. r.* muški rod, *perf.* perfektivno (trenutno), *prijedl.* prijedlog, *s. r.* srednji rod, *v. vidi*, *vezn.* veznik, *ž. r.* ženski rod“ (Boranić, 1930: 85 – 86).

4.5. BARBARIZMI

Popis barbarizama Soljačić donosi stupačno (usp. Ne valja, Dobro je). Ovo ću poglavlje prikazati tablično tako da su u početnom stupcu tablice primjeri barbarizama iz Soljačića, a onda se u ostala četiri stupca donose njihove zamjene (Soljačićeva, Rožićeva, Maretićeva i Šimčikova). Znak minusa (-) stoji tamo gdje nema potvrde za barbarizam koji navodi Soljačić. Na kraju poglavlja donosi se kratak zaključak o tomu čije je normativne preporuke Soljačić najčešće slijedio u *Savjetniku*.

Tablica 1. Popis barbarizama i njihova zamjena

BARBARIZMI Soljačić	ZAMJENA			
	Soljačić	Rožić	Maretić	Šimčik
baklja	luč, zublja	zublja	luč, zublja	–
bazen	basen	–	–	basen
čekati na koga	čekati koga	čekati koga/što	čekati koga/što	čekati koga/što
doslovno	od riječi do riječi	riječ po riječ, od riječi do riječi	riječ po riječ, od riječi do riječi	riječ po riječ, od riječi do riječi
dvojba	sumnja	sumnja	dvojba	–
faliti	ponestati, ne biti, promašiti, ne pogoditi	ponestati, ne biti, promašiti, ne pogoditi	–	nedostajati
glazba	muzika	–	muzika	–
gombanje	gimnastika	gimnastika, tjelovježba	gimnastika, turnanje	–
kolodvor	stanica, postaja	stanica, postaja (za manja mjesta); glavna stanica, glavna postaja (za veća mjesta)	stanica, kolostaj	–
naobrazba	obrazovanost	obrazovanost,	izobraženje	–

		izobrazba	(izobraženost), obrazovanje (obrazovanost)	
napučen	naseljen	naseljen, naselan	naseliti	naseljen
propuh	promaha (promaja)	promaha (promaja)	promaha	–
ravnalo	lineal	crtalo	lineal, lenjir	–
redarstvo	policija	–	policija	–
samostan	manastir	manastir (namastir)	manastir	manastir, klošter
tvrtka	firma	–	firma	–
upliv	utjecaj	utjecaj	utjecaj	–
uslov	uvjet, pogodba, ugovor	uvjet, pogodba	pogodba, ugovor, uvjet	–
vlak	voz	voz	voz	–
zločin	zločinstvo	zločinstvo	zločinstvo	–

Iz tablice je vidljivo da Soljačić najčešće slijedi normativne preporuke Tome Maretića, potom Vatroslava Rožića. Ipak postoje i neka odstupanja. Soljačić (1939: 97) smatra da je riječ *dvojba* barbarizam i treba ju zamijeniti riječju *sumnja*, a Maretić (1924: 21) u pristupu svom *Savjetniku* piše da postoji vrsta riječi prevedenih iz latinskog ili njemačkog jezika, dakle barbarizmi koje ne možemo odbaciti jer bi ih bilo teško dobro zamijeniti našim riječima i jer se radi o svjetskim riječima (europeizmima) koje su načinili stari Latini, a neke još prije njih Grci pa su ih otud preveli novi europski narodi. Stoga te riječi pripadaju općem europskom blagu, između ostalih i riječ *dvojba*. Stari su Grci „duševno stanje kolebanja“ nazvali *doie* (izvedeno od *doioi* – *dvoje*, *dvojica*); prema grčkoj su riječi načinjene latinske *dubium*, *dubitare* (od *duo* – *dva*), prema latinskome njemačke *Zweifel*, *zweifeln* (od *zwei* – *dva*) pa otuda i naše riječi *dvojba*, *dvojiti*.

U „rđave neologizme“ ubrajaju se riječi *glazba* i *redarstvo*. Soljačić (1939: 98) i Maretić slažu se da riječ *glazba* nije bilo potrebno skovati kad postoji svjetska riječ *muzika* pa su stoga nepotrebne i sve riječi izvedene od *glazba*: *glazbenik* (bolje *muzik*), *glazbilo* (bolje *muzička sprava*), *uglazbiti* (bolje *komponirati*) (1924: 23). Za riječ *redarstvo* Soljačić (1939:

115) navodi zamjenu *policija*, a Maretić (1924: 124) piše da to nije loša riječ, ali ne vidi razloga zašto bi se upotrebljavala umjesto „svjetske riječi“ *policija*. Rožić ne navodi ove primjere.

Najviše je primjera germanizama, kao što su npr. riječi *baklja*, *kolodvor*. U Soljačićevu *Savjetniku* ima i dosta kajkavizama koje treba zamijeniti, kao npr. riječ *propuh*. Najmanje potvrda navedenih barbarizama nalazi se u Šimčikovim *Jezičnim bilješkama*.

4.6. VJEŠTINA PISANJA

Marko Soljačić (1939: 131 – 132) piše da je naš književni jezik, zapravo, narodni jezik koji se najčistije govori u Hercegovini, ali oplemenjen i sveden u pravila. Najbolje se može naučiti u narodu i kod dobrih pisaca. Svakom je obrazovanom čovjeku potrebna gramatika kako bi znao zašto je nešto napisao, ali isto tako su mu potrebna i stilistička pravila. Kod pisanja treba paziti na to da svaka rečenica bude sazdana u narodnom duhu i da se ne prave gramatičke i pravopisne pogreške. Znanje gramatike i pravopisa potrebno je i onima koji inače dobro govore jer pri pisanju često griješe, npr. u interpunkciji ili se događa da dvije i tri riječi pišu zajedno. Književnost je potreba svakoga čovjeka pa tako svaki obrazovani čovjek dolazi u priliku da nešto piše, a pisanje predstavlja viši stupanj književnosti, ističe Soljačić. Upravo se po interpunkciji može prosuditi piščeva inteligencija. „Interpunkcija je materijalno obilježje dosežnosti jedne misli“ (Soljačić, 1939: 133). Postoje dvije vrste interpunkcije: gramatička i logička. Gramatička nalaže da se zarez piše tamo gdje se završava rečenica, a logička da se zarez piše tamo gdje se završava misao. Soljačić (1939: 133) smatra da našem jeziku bolje pristaje logička interpunkcija.¹¹

Zatim se objašnjavaju odlike dobra stila: čistoća, jasnoća, istinitost i ljepota. Što se tiče čistoće stila, onome tko želi pisati u narodnom duhu, jezik treba biti čist, a to, prema Soljačiću, znači da se treba kloniti tuđih riječi, arhaizama, provincijalizama, neologizama... Ne traži se apsolutna nego relativna čistoća jezika:

„Ima riječi koje niko ne može istisnuti iz književnog jezika, ali ima i takvih protiv kojih se moramo boriti iz petnih žila (jer mjesto njih imamo svoje lijepe i dobre riječi), ako želimo da budemo ne samo razumljivi čitačima nego da sačuvamo svoj nacionalni ponos. Svaku riječ za koju u svom jeziku imamo dobru zamjenu, moramo odbaciti. Kad stvaramo svoju, nacionalnu, kulturu, moramo je izraziti svojim riječima, tj. svojim duhom.“ (Soljačić, 1939: 134)

Za Soljačića čišćenje jezika mora biti umjereno, ne treba izbacivati pokrajinske riječi ili arhaizme koji su često u upotrebi.

Osim čistoće jezika jasnoća je također vrlo važna osobina dobra stila. Soljačić (1939: 135) piše kako treba paziti da svaka riječ izražava piščevu misao i da bude na onom mjestu

¹¹ Zalaganje za logičku interpunkciju, a ne gramatičku, utjecaj je srpske pravopisne norme što je, uostalom, došlo do izražaja i u *Uputstvu*.

koje joj po važnosti i pripada. Svi dijelovi rečenice moraju biti skladno povezani i treba izbjegavati dvosmislene izričaje, kao i preduge rečenice, osobito umetnute, koje su uzrok nejasnoće. Glavne su pogreške protiv jasnoće amfibolija (dvosmislenost, npr. *ne u Sibir i ne, u Sibir*), tautologija (kazivanje jedne misli različitim načinima, npr. *vječno i uvijek govorim*), pleonazam (ponavljanje istoznačnih riječi, npr. *mrtav pokojnik*), sinonimi (npr. *drag i mio*; treba ih upotrebljavati samo onda kada je potrebno da se misao ne ponavlja istim riječima), lakonizam (pretjerana skraćenosť koja jasnoći smeta jednako kao i razvučenost), zeugma (jedan predikat odnosi se na više subjekata ili se subjekt koji pripada jednom glagolu odnosi na više predikata, npr. *gledam što radi i govori*, a pravilno bi bilo reći *gledam što radi i slušam što govori* jer se rad gleda, a riječ sluša) i elipsa (izostavljanje pojedinih riječi iz rečenične cjeline, npr. *drvo na drvo, a čovjek na čovjeka* (se oslanja)).

Soljačić u poglavlju *Vještina pisanja* (1939: 138) proučava i istinitost stila te navodi što sve ona ne podnosi. Stilistička istinitost tako ne podnosi afektacije jer one odvrćaju čitatelja od knjige. Ne podnosi ni gomilanje govornih nakita, kao ni deminutive ni riječi koje su svojim značenjem slične superlativima, a mogu se zamijeniti prilozima *vrlo, mnogo* ili pridjevom *velik*, npr. *strašno* (vrlo) visok.

Soljačić se često u napomenama osvrće na primatelje poruke:

„Nikada ne valja zaboraviti da je pisanje namijenjeno mnoštvu, i da u tom mnoštvu ima ljudi neobrazovanih, ali i barem toliko učenih i osjetljivih za umjetnost kao što je obrazovan i osjetljiv i pisac. Jedni i drugi imaju pravo da im se lijepo izloži predmet: Prvi da čitajući razviju svoj ukus i steknu potrebnu sposobnost uživljanja i uživanja u djelu, a drugi da usavrše svoje naklonosti prema spoznaji nauke ili umjetničkom užitku.“ (Soljačić, 1939: 139)

Kada se govori o ljepoti stila, pisac, birajući riječi i fraze te raspoređujući ih, mora nastojati postići elastičnost, tako da se čitatelj nigdje ne spotakne (Soljačić, 1939: 139). Soljačić ističe da samo dugo i naporno vježbanje, kao i čitanje dobrih pisaca stilista može izbrusiti smisao za ljepotu stila, a ona podrazumijeva da pisac svoje misli iznosi logično i skladno, da mu dokazi i motivi budu uvjerljivi i da za svaki pojam nađe prikladnu riječ, a za svaku situaciju zgodnu rečenicu.

Rečenica je misao i ona treba, ističe Soljačić, biti jasna. Rečenica treba biti vjerna slika misli. Postavlja se pitanje kako sastavljati rečenice? Soljačić (1939: 140 – 141) piše da

naglašena riječ treba biti na početku ili na kraju rečenice. Nije dovoljno da je rečenica samo pravilno napisana, važno je da ona bude i lijepo napisana. Duže rečenice pišu vještiji stilisti jer im je misao pregledna, a ako pisac nije toliko vješt, onda mora paziti da mu rečenice ne budu preduge, u suprotnom bi se mogao „izgubiti u maglovitosti“ (Soljačić, 1939: 140) pa neće dati jasnu misao. Umetnute rečenice zadržavaju glavnu misao pa ih treba vrlo oprezno upotrebljavati. Niz rečenica koje su povezane jednom glavnom mišlju čine paragraf. Paragrafe odvaja novi, malo uvučeni redak, kao što točka odvaja rečenice.

Soljačić (1939: 142) zatim piše o kompoziciji. Nakon što je pisac prikupio građu za svoje djelo, treba nastojati svaku misao postaviti na pravo mjesto i svaku pojedinost istaknuti prema važnosti. Pisac mora misliti kako rasporediti građu za svoje djelo da bi mu rad na kraju bio pregledan, jasan i koristan. Red je u kompoziciji najvažnija stvar. Vrlo je važan i plan jer ono što dijelimo u mislima, trebamo dijeliti i u pisanju pa tako postoji glavna misao, sporedna misao i pomoćni pojmovi:

„Oko glavne misli vrte se sporedne, ali tako da i one jasno dođu do izražaja kako bi bolje osvijetlile glavnu. Glavna misao treba da bude bilo kako istaknuta odmah na početku, a onda se razvija postepeno potkrijepljena sporednim mislima i razjašnjavana potrebnim pojmovima.“ (Soljačić, 1939: 143)

Nema točno određenih pravila za sastavljanje plana jer on zavisi i o prirodi same misli i o piscu i o vremenu, mjestu i prilikama u kojima piše. Kada se izrađuje plan, na umu se mora imati jedinstvo predmeta jer je to prvi uvjet svakoga sastava, a postiže se tako što se stalno ima pred očima glavna misao za koju se moraju vezivati svi odjeljci i svaka rečenica u odjeljku. Kad u djelu ima jedinstva, znači da je ono jednostavno, razumljivo i pregledno (Soljačić, 1939: 144).

Na kraju ovoga poglavlja Soljačić (1939: 145) piše o trima dijelovima svakog pismenog sastava: uvodu, raspravi i zaključku. Uvod nas upozna s glavnom misli, mjestom, vremenom i licima koja će se spominjati u sastavu, a vrlo su važna za razumijevanje glavne ideje. Rasprava je glavni dio knjige, u njoj se misao obrađuje sa svih strana, a do izražaja dolaze i sve sporedne misli i pojedinosti kojima se osvjetljuje glavna ideja. Zaključak, kao i uvod, treba dokazati da je pisac vješt svome poslu. Ne smije se prešutjeti glavna misao, nego je pisac mora upravo nametnuti.

Soljačić pravila o odlikama dobra stila crpi iz Maretićeve stilistike za koju kaže da je nepristupačna jer je dodana njegovoj opširnoj *Gramatici* (Soljačić, 1939: 131). Kada je riječ o odlikama dobra stila, Maretić i Soljačić ne razilaze se u mišljenjima, osim u navođenju glavnih svojstava dobra stila. Naime, Soljačić navodi četiri glavna svojstva: čistoću, jasnoću, istinitost i ljepotu (Soljačić, 1939: 133 – 140), a Maretić piše o trima glavnim svojstvima dobra ili ukusna stila: jasnoći (razumljivosti), istinitosti i ljepoti. Čistoću izostavlja i pripisuje ju ljepoti stila. Ljepota izlazi iz ljudske naravi, a jasnoća i istinitost iz naravi jezika. Sva ostala svojstva izlaze iz spomenuta tri: iz jasnoće izlazi jedrina i lakoća, iz istinitosti logičnost, a iz ljepote točnost, skladnost, glatkoća i čistoća (Maretić, 1931: 576 – 577).

4.7. PRIMJERI LOŠA JEZIKA I STILA

Marko Soljačić u posljednjem poglavlju svoga *Savjetnika* (1939: 147) iznosi primjere jezičnih i stilističkih pogrešaka. Smatra da će upravo ovo poglavlje pridonijeti usavršavanju pismenosti. U nastavku ću rada izdvojiti primjere jezičnih i stilskih pogrešaka uz koje ću navesti Soljačićeve normativne preporuke iz *Savjetnika* te donijeti usporedbu s ostalim savjetodavcima: Andrićem, Maretićem, Rožićem i Šimčikom.

Na pogrešnu uporabu prijedloznoga izraza Soljačić upozorava u primjeru:

*Zato moraju imati svi oni koji rade s radijem zaštitno odijelo s olovnim pločama i plinske maske.*¹²

Pravilno je:

Zato svi oni koji rade radijem moraju imati plinske maske i odijelo s olovnim pločama.

jer je riječ o sredstvu, a ne o društvu. Maretić iznosi pravila pisanja prijedloznog izraza *s* ili *sa*. *Sa* se upotrebljava „pred instrumentalom (*sa mnom*), pred glasovima *s*, *z*, *š*, *ž* (*sa sestrom*, *sa zemlje*, *sa šumama*, *sa ženom*)... Kada se instrumentalom izriče način (društvo), ispred njega stoji prijedlog *s* ili *sa* (*s najvećim veseljem*), a kada se izriče sredstvo instrumental je bez prijedloga *s* (*kopati motikom*)“ (Maretić, 1924: 127). Isto pišu i Andrić (1911: 45, 71) i Rožić (1913: 144). Šimčik ne donosi pravilo pisanja prijedloznog izraza *s* ili *sa*.

Na pogrešnu uporabu glagola Soljačić upozorava primjerom:

Kultura ne leži, kako se to obično krivo shvaća, u znanju i učenosti, već joj je izvor u srcu.

Glagol *ležati* ne treba upotrebljavati umjesto glagola *biti*. *Ležati* je germanizam kada se kaže npr. *krivica leži na meni* pa bi bolje bilo reći *ja sam kriv* ili *na meni je krivica* (Rožić: 1913: 42). Ako je glagol *ležati* u prenesenom smislu, ne mora se shvaćati kao germanizam, npr. *u čemu leže uzroci propadanju naroda?* (Maretić, 1924: 49). Andrić i Šimčik ne donose ovu normativnu preporuku. Umjesto glagola *shvaćati* bolje je upotrijebiti *misлити*. Dakle:

Kultura nije, kako se obično misli, u znanju i učenosti, već joj je izvor u srcu.

¹² Primjeri loša jezika i stila preuzimaju se iz *Jezičnog i stilističkog savjetnika*, 1939: 147 – 169.

Za rečenicu

Možda će se reći da su to pogledi odnosno zahtjevi koji daleko prevazilaze sposobnosti naših učenika viših razreda, da oni ne bi bili kadri da dadu o pojedinim pitanjima nešto svoje, a kamoli nešto novo.

Soljačić (1939: 149) tvrdi da je nejasna, prenatrpana istim riječima i odaje afektaciju koja nije simpatična. Pravilo stilistike nalaže, tvrdi Soljačić, da se ista riječ ne upotrebljava dok nisi zaboravio da si je već upotrijebio, a u spomenutoj je rečenici tri puta uporabljen veznik *da*. Riječ *odnosno* rusizam je i ne treba ju rabiti na mjestu veznika *ili*. Neispravan je i glagol *prevazilaziti* jer ne dolazi iz hrvatskoga jezika. Također, riječ *daleko* u smislu *mnogo*, *vrelo* nije dobro pisati jer je germanizam. Tu normativnu preporuku donose samo Rožić (1913: 16) i Maretić (1924: 12). Rečenica bi trebala biti zapisana ovako:

Možda će ko reći da su ti pogledi ili zahtjevi iznad sposobnosti naših učenika viših razreda, te oni ne bi mogli o pojedinim pitanjima dati ni nešto svoje, akamoli (zajedno!) što novo.

U primjeru:

Sudjelovanje kipara – Antunca, Augustinčića i Kerdića nema reprezentativni karakter i čini se da su se ovi umjetnici tek u zadnjem momentu priključili izlagačima da popune neke praznine.

Soljačić (1939: 152) navodi da ispred rečenice koja započinje veznikom *i* treba doći zarez. Zamjenica *ovaj* koristi se za ono što tek slijedi, a *taj* za ono što je već spomenuto. Dakle, u ovoj rečenici treba pisati *ti umjetnici*, a ne *ovi*. Umjesto *zadnji* treba pisati *posljednji*. S tom se normativnom preporukom slažu i ostali savjetodavci, jedino ju Šimčik ne bilježi. *Zadnji* znači isto što i *stražnji* kojemu je u prostornom značenju korelativ *prednji*, a *posljednji* se najviše upotrebljava u vremenskom značenju prema *prvi*, kao npr. *posljednji snijeg* (Andrić, 1911: 83). Isto je i u Rožića (1913: 134), a Maretić (1924: 180) dodaje da nije velika pogreška ako se riječ *zadnji* piše u značenju *posljednji*. Umjesto *momenta* treba pisati *čas*. Glagol *priključiti se* načinjen je prema njemačkom pa je bolje reći *pridružiti se*. Pravilna bi rečenica bila:

Sudjelovanje kipara: Antunca, Augustinčića i Kerdića nema reprezentativni karakter (ili nije reprezentativno), i čini se, da su se ti umjetnici tek u posljednjem času pridružili izlagačima, da popune neke praznine.

U primjeru:

Zato nam sudjelovanje i pored nekih dobrih stvari ne daje skoro nikakov uvid u njihovo novo stvaranje.

Soljačić (1939:153) smatra pogrešnom riječ *skoro* koja uglavnom ima vremensko značenje. Kada ne znači vrijeme, treba upotrijebiti *gotovo* (Rožić, 1913: 104). Istu normativnu preporuku donosi i Maretić (1924: 133), a Andrić (1911: 124) koristi primjer *skorone* koji također zamjenjuje riječju *gotovo*. U Šimčika nema potvrde ove normativne preporuke. Umetnuta surečenica *i pored nekih dobrih stvari* nije odvojena zarezima. Pravilna je stoga rečenica:

Zato nam sudjelovanje, i pored nekih dobrih stvari, ne daje gotovo nikakov uvid u njihovo novo stvaranje.

Nekoliko je pogrešaka u primjeru:

Zbog toga je potrebno da nastavnici jezika drže u I i II razredu pismene vežbe u razredu na času najmanje po pola časa nedeljno, kako bi učenici prisvojili elementarne pojedinosti.

Iz ovoga primjera vidljivo je da nije dobro upotrijebljena riječ *čas* koja znači *minut* ili *minutu*; u ovom kontekstu treba upotrijebiti riječ *sat*. *Čas* je arhaizam i provincijalizam, a vjerojatno i rusizam, posebno u Srbiji (Maretić, 1924: 8). Drugi savjetodavci ne bilježe ovu normativnu preporuku. Dovoljno je reći samo *pola*, ne *po pola*. Bolje je reći *na nedjelju* umjesto *nedjeljno*. Ispred *kako* ne dolazi zarez jer veže namjernu rečenicu. Pravilno bi bilo napisati:

Zbog toga, potrebno je da nastavnici jezika drže u I i II razredu pismene vežbe pola sata na nedjelju kako bi učenici prisvojili elementarne pojedinosti.

Na uporabu tuđica pozornost skreće primjerom:

Sve je bilo prosto zatrpano raznim dragocenostima.

Pridjev *razan* dolazi iz ruskog ili češkog jezika i ne treba ga upotrebljavati jer postoje hrvatske riječi *različan* i *različit*. Istu normativnu preporuku donose Maretić (1924: 122) i Rožić (1913: 100), ali ne i Andrić i Šimčik.

Pogrešan je i primjer:

Upala mi je u oči njegova nevinost, on je ali nije mogao dokazati kod njihove prevejanosti.

Soljačić (1939: 155) piše da nije dobro napisati *upalo mi je u oči*, nego *udara u oči*. Također, riječi *prevejan* i *prevejanost* ekavske su i načinjene prema glagolu *previjati se*. Veznik *ali* upotrebljava se samo na prvome mjestu u rečenici. Istu normativnu preporuku donose i Maretić (1924: 1) i Rožić (1913: 9). Kada *ali* nije na prvome mjestu, riječ je o germanizmu. U *Braniču jezika hrvatskoga* spominje se veznik *ali* pri objašnjavanju riječi *da li i je li* (Andrić, 1911: 24 – 25). Šimčik o ovom vezniku ne piše. Dakle treba ovako:

Udarila mi je u oči njegova nevinost, ali je on kod njihove previjanosti nije mogao dokazati.

Jezično i stilski nekorektnom smatra i rečenicu:

Jako me čudi njegova tvrdoglavost na kojoj on trpi još od djetinjstva bez da se u tom pogledu nimalo popravio.

U primjeru je nekoliko pogrešaka. Soljačić prvo navodi glagol *čuditi*. Ne možemo čuditi nekoga pa ni sebe, samo se možemo čuditi nekome ili nečemu. Iste normativne preporuke donose Maretić (1924: 10), Andrić (1911: 79) i Rožić (1913: 15 – 16) koji još dodaje da je riječ o germanizmu i povratnom glagolu uz koji se piše povratna zamjenica *se*. Jedino Šimčik ne spominje glagoli *čuditi*. Umjesto *trpi od tvrdoglavosti*, pravilnije bi bilo reći da ga tvrdoglavost progoni. Nepravilna je i konstrukcija *bez da*, a rečenica bi, zapravo, trebala glasiti ovako:

Jako se čudim njegovoj tvrdoglavosti koja ga progoni od djetinjstva, a nije se u tom pogledu nimalo popravio.

Više je pogrešaka i u primjeru:

I tako je pjesnik dao zbirku pjesama čiju vrijednost niko ne može poreći ko ima smisla za umjetnost.

Kada se govori o umjetnicima, ne treba upotrebljavati glagol *dati* nego *stvarati*, *pisati*, *izrađivati*. Zamjenica *čiji* upotrebljava se samo za muški rod jednine. Za ženski i srednji rod te za neživa bića i množinu treba upotrebljavati zamjenicu *koji* u genitivu ili dativu. Istu normativnu preporuku o zamjenici *čiji* donosi i Rožić (1913: 14 – 15), ali uz oblik *čiji* dodaje

i *čiji*. Tako je i u Maretića (1924: 9). Andrić (1911: 13 – 14) ne skriva žaljenje što se zanemaruje odnosna zamjenica *čiji* i rijetko se kada pravilno upotrebljava. Šimčik ne donosi potvrdu ove normativne preporuke. Odnosne zamjenice *ko*, *što* itd. trebaju stajati odmah do riječi na koju se odnose. Soljačić (1939: 159) smatra da bi pravilna rečenica glasila:

I tako je pjesnik napisao zbirku pjesama kojih vrijednost ne može poreći niko ko ima smisla za umjetnost.

Slično je i u primjeru:

On je doduše, imao mnogo protivnika, ali tom prilikom malone svi mu odobravahu, te nije mario ni odgovarati na predbacivanja.

Soljačić obrazlaže: „Malone je složenica od malo i ne. Iza malo može doći *ne* samo ispred glagola, jer ta riječca i pripada glagolu: Malone pogiboh; malone izgubiše bitku. Ispred drugih riječi mjesto priloga malone treba upotrebljavati gotovo (ne: skoro): Gotovo svi pomriješ.“ (Soljačić, 1939: 160). Istu normativnu preporuku donosi Maretić (1924: 53). Andrić (1911: 81) *malo ne* piše odvojeno, kao i Rožić (1913: 44), jer negacija *ne* ne pripada riječi *malo* nego glagolu, ali pravilo o upotrebi isto je kao u Soljačića. Šimčik ovu normativnu preporuku ne navodi. Glagol *mariti* u smislu *trebati*, *morati* nije dobro pisati jer je to lički provincijalizam. Također, Soljačiću je upitan i glagol *predbacivati* umjesto *prebacivati* što, zapravo, znači *koriti*. Pravilna rečenica bila bi sljedeća:

On je, doduše, imao mnogo protivnika, ali tom prilikom gotovo mu svi odobravahu, te nije trebao ni odgovarati na prebacivanja.

U diskursu:

Bio je u Francuskoj, a ni ne zna gdje joj je glavni grad. I tako počimlje da govori o stvarima kojih ne razumije, a jasne su kao danje svjetlo.

pogrešno se rabi veznik *ni* koji se nikada ne smije staviti ispred negacije. Također, od glagola *počinjati* pogrešno je pisati prezent *počimljem*; on bi trebao glasiti *počinjem* i treba ga upotrebljavati s infinitivom, a ne s veznikom *da*. Soljačić (1939: 162) smatra pravilnim pisati *svijetlo* umjesto *svjetlo* i kad je riječ o imenici i kad je riječ o pridjevu: *svijetlo danje*, *svijetlo Božje*, *svijetla haljina*. Komparativ od pridjeva *svijetao* glasi *svjetliji*, a ne *svijetliji* jer svi pridjevi s dugim osnovnim vokalom odbacuju *i* u komparativu pa nema nijednoga komparativa koji sadrži *ije*: *bijel – bjelji*, *rijedak – rjeđi*, *blijed – bljeđi*, *lijep – ljepši*...

Svjetlost treba pisati kratko jer je prvi slog kratak. Andrić (1911: 40) i Maretić (1924: 150) donose iste normativne preporuke kao Soljačić i zalažu se za pisanje imenice *svijetlo* i *svjetlost*. U Rožičevim *Barbarizmima* nema potvrde normativne preporuke. Jedino Šimčik (2015: 190) smatra da imenicu *svjetlo* mnogi pogrešno pišu *svijetlo* jer ih je na to naveo Broz-Ivekovićev rječnik. Pravilna rečenica za Soljačića glasi:

Bio je u Francuskoj, a i ne zna gdje joj je glavni grad. I tako počinje govoriti o stvarima kojih ne razumije, a jasne su kao svijetlo danje.

Pogrešna je uporaba sintagme *sutra ujutro* u primjeru:

Sutra ujutro sam otišao na polje, ali kako nijesam znao baratati s plugom, vratio sam se kući gdje sam počeo popravljati prozore.

jer dolazi uz perfekt glagola *otići*. S obzirom na to da se izriče budućnost, treba reći: *sutra ujutro ću otići* ili *idem* (futurski prezent). U ovom kontekstu treba napisati *sutradan* umjesto *sutra ujutro*. Glagol *baratati* zamjenjuje se glagolom *rukovati*. Jedino Maretić donosi potvrdu ove normativne preporuke i piše da je oblik *baratam čim* ili *s čim* u tom značenju provincijalizam koji treba zamjenu. Prijedlog *s* nikada se ne upotrebljava za oruđe i sredstvo (*ne režem s nožem nego režem nožem*), samo za društvo (*idem s majkom*). Dakle:

Sutradan otišao sam na polje, ali kako nijesam znao baratati plugom, vratio sam se kući te sam počeo popravljati prozore.

Veći je broj pogrešaka i u primjeru:

Ali njegov upliv osijećao se odmah nakon njegovog odlaska kojega smo svi nevoljko žalili.

Soljačić (1939: 166) piše da je *upliv* riječ koja se kod nas pogrešno upotrebljava jer *uplivati* znači *plivajući ući*, a za *upliv* treba koristiti zamjenicu *utjecaj* od glagola *utjecati*. Potvrdu normativne preporuke donose samo Maretić (1924: 165) i Andrić (1911: 35). Često se pogrešno govori i piše glagol *osijećam* umjesto *osjećam*. Zamjenice *njegov*, *njezin*, *njihov*, *njen* sklanjaju se kao neodređeni pridjevi pa stoga treba napisati *njegova odlaska*, a ne *njegovog odlaska*. Krivo je upotrijebljen i akuzativ *kojega* umjesto *koji* jer je imenici *odlazak* akuzativ *odlazak*, ne *odlaska*. Sintagma *nevoljko žalili odlazak* nema smisla jer riječ *nevoljko* znači *nerado* i ne uklapa se u kontekst rečenice. Dakle: *Ali njegov se utjecaj osjećao odmah nakon njegova odlaska za kojim* (bolje nego *koji*) *smo svi vrlo žalili*.

5. ZAKLJUČAK

Uspostavom Banovine Hrvatske obnovljena je hrvatska državnost koja je izgubljena 1918. godine, konsolidiran je nacionalni prostor i Hrvatska postiže svoju autonomnost. Prvi puta većina hrvatskoga naroda našla se u jednoj teritorijalnoj jedinici i sasvim je logično što su Hrvati dočekali stvaranje Banovine Hrvatske kao prvi korak prema hrvatskoj nezavisnosti. Međutim, nakon stvaranja Banovine Hrvatske javila se pred hrvatskim jezikoslovcima nova dužnost, a to je vratiti hrvatskoj jezičnoj normi potpuni suverenitet ne odričući se dakako ravnopravne i umjesne suradnje s predstavnicima srpskog književnog jezika. Jedan od savjetnika koji izlazi u vrijeme Banovine Hrvatske upravo je Soljačićev.

Pri pisanju *Jezičnog i stilističkog savjetnika* Marko Soljačić uglavnom nije odstupao od normativnih preporuka Tome Maretića i Dragutina Boranića. Stoga njegov *Savjetnik* nije pridonio restandardizaciji hrvatskoga jezika jer i dalje slijedi ideju jezičnoga jedinstva oslanjajući se u cijelosti na normativni propis unitarističkoga razdoblja. Budući da je svoj *Savjetnik* namijenio prvenstveno školi, Soljačić se držao službenih stajališta tadašnjih prosvjetnih vlasti o 'našem jeziku' kao nastavnom predmetu (npr. u stručnome nazivlju, po 'zajedničkom' pravopisu). Mnoge su mu posuđenice draže od hrvatskih riječi, npr. *muzika*, *režiser*, *policija*, *lineal*, *gimnastika*, *firma*, *karakteristika*, a nepravilnima proglašava *glazbu*, *redatelj*, *redarstvo*, *ravnalo*, *gombanje* i *tjelovježbu*, *tvrtku*, *značajku* (Samardžija, 2012: 280). Ipak, pohvalno je to što je Soljačić u jednoj ne baš velikoj knjizi uspio obuhvatiti sva pravopisna, gramatička i stilska pitanja. U tom se smislu njegov savjetnik može smatrati cjelovitijim jezičnim priručnikom u odnosu na normativne uzore od kojih je polazio u njegovu pisanju.

LITERATURA I IZVORI

1. Andrić, Nikola, *Branič jezika hrvatskoga*, pretisak drugog izdanja iz 1911., Pergamena, Zagreb, 1997.
2. Bašić, Nataša, *Vukovci i hrvatski jezični standard*, Filozofski fakultet, Osijek, 2006. (doktorska disertacija)
3. Boranić, Dragutin, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, peto izdanje, Jugoslovenska štampa, Zagreb, 1930.
4. Dominković, Katarina, *Boranićeva pravopisna rješenja prije i nakon Pravopisnoga uputstva*, Filozofski fakultet, Osijek, 2015. (završni rad)
5. Ham, Sanda, *Povijest hrvatskih gramatika*, Globus, Zagreb, 2006.
6. Jonke, Ljudevit, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.
7. Maretić, Tomo, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, drugo, popravljeno izdanje, Obnova, Zagreb, 1931.
8. Maretić, Tomo, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom*, Nadbiskupska štamparija, Zagreb, 1924.
9. *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.*, Prosvetni glasnik, službeni organ Ministarstva Prosvete (Kraljevine S. H. S.), god. XLV, broj 9., Beograd, 1929., str. 747 – 771.
10. Rišner, Vlasta, *Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću u: Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, zbornik, ur., Marko Samardžija i Ivo Pranjković. Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 367 – 393.
11. Rožić, Vatroslav, *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*, pretisak trećeg izdanja iz 1913., Pergamena, Zagreb, 1998.
12. Samardžija, Marko, *Filološki portreti*, Matica hrvatska, Zaprešić, 1993.
13. Samardžija, Marko, *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.)*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
14. Samardžija, Marko, *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, drugo, prošireno izdanje, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004.
15. Samardžija, Marko, *Jezikoslovne rasprave i članci. Franjo Iveković, Ivan Broz, Tomo Maretić, Vatroslav Rožić, Milan Rešetar, Antun Radić, Nikola Andrić, Dragutin Boranić*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.

16. Samardžija, Marko, *Puristički i filološki rad Nikole Andrića*, Radovi zavoda za slavensku filologiju, 27, Zagreb, 1992., str. 93 – 113.
17. Šimčik, Antun, *Jezične bilješke*, Nova stvarnost, Zagreb, 2015.
18. Vince, Zlatko, *Polemika Ivšić – Andrić oko Braniča jezika hrvatskoga*, Filologija, knjiga II., Zagreb, 1982./1983., str. 197 – 228.

IZVOR

1. Soljačić, Marko, *Jezični i stilistički savjetnik*, Naklada školskih knjiga Savske banovine, Zagreb, 1939.